

Historia, Fasihi na Theolojia ya Agano Jipya.

Kipindi cha 2: Usuli wa Kihistoria wa Kigiriki hadi Herode Mkuu

Na Dkt. Ted Hildebrandt,

Huyu ni Dkt. Ted Hildebrandt na kozi yake ya Historia ya Agano Jipya, Fasihi, na Theolojia, iliyofundishwa katika Chuo cha Gordon. Huu ni mhadhara nambari 2 kuhusu Alexander, Ugiriki, na Wahasmoni hadi wakati wa Herode Mkuu.

A. Mapitio na Muhtasari [00:00-1:48]

A. Mapitio, Kuibuka kwa Wagiriki, Filipo wa Makedonia na Alexander [Video fupi: mchanganyiko AD; 00:00-8:06]

Sawa, karibu tena. Tumekuwa tukijadili hadi sasa kuhusu Milki ya Uajemi na mabadiliko kutoka kwa Babeli, uharibifu wa Ninawi mwaka wa 612 KK, na mwaka wa 586 KK tukiharibu hekalu, Nebukadneza, Danieli, Ezekieli, kisha tukiwa uhamishoni kwa miaka 70 na kisha kurudi chini ya Waajemi pamoja na Koreshi. Tumekuwa tukifanya kazi kupitia Milki ya Uajemi. Tumezungumzia kuhusu Koreshi Mkuu, mwanzilishi wa Milki ya Uajemi, mtu mkuu anayeitwa "Masihi" katika Agano la Kale. Koreshi alikuwa mwanzilishi wa Milki ya Uajemi, shujaa aliyeianzisha. Tulizungumzia kuhusu Cambyses, mwanawe ambaye hakuwa mtu wa aina yoyote aliyeshuka Misri. Dario alikuwa mratibu, aliunda Uandishi wa Behistun kando ya mlima. Dario ndiye mtu aliyemaliza hekalu la pili mwaka wa 515 KK. Kisha ulikuwa na Xerxes ambaye ameolewa na Esta, Artashasta ambaye Nehemia alikuwa mbeba kikombe chake, na kisha una siku zinazopungua za Milki ya Uajemi huku watu mbalimbali wakichukua madaraka lakini wao si kitu, mwenge umetoweka. Hatimaye, hadi Dario III, na hii ni karibu 334-333 KK, ambaye anaongozana na Alexander Mkuu na hii ndiyo wakati Alexander anachukua nafasi.

B. Kumtambulisha Alexander Mkuu na Makabayo [1:48-4:10]

Kwa hivyo tutazingatia sasa mabadiliko haya kutoka Milki ya Uajemi, ambayo yanajitokeza kutoka Mashariki. Sasa Wagiriki watatoka Magharibi na hapa ndipo mabadiliko haya makubwa ya utamaduni yatatokea kutoka Mashariki hadi Magharibi:

Israeli ikiwa Mashariki. Sasa itakuwa ikihamia Ugiriki. Alexander ndiye atakayefanya hivyo. Kwa hivyo hebu tuulize maswali ya awali hapa kuhusu Uhellenism. Uhellenism unamaanisha utamaduni wa Kigiriki. Alexander alishindaje ulimwengu katika miaka kumi? Alifanyaje? Inavutia sana, kijana kama alivyokuwa, alikufa yapata miaka 32-33. Alishinda ulimwengu, lazima aanze alipokuwa na umri wa miaka 23 hivi. Nini kilipata Milki ya Alexander? Baada ya kushinda ulimwengu katika miaka kumi, anakufa. Kinachotokea basi ni kwamba kijana huyu, hana tayari kwa kifo, na milki yake imegawanyika. Tutaona hilo katika sehemu tano ambazo ni muhimu sana kwa historia ya Israeli baadaye. Kwa nini Agano Jipya limeandikwa kwa Kigiriki badala ya kwa Kiebrania? Uhusiano kati ya Alexander na lugha ya Kigiriki ulikuwaje? Nataka kuzungumzia hilo na jinsi Alexander atakavyoeneza lugha ya Kigiriki duniani kote wakati huo. Wayahudi walipataje kutoka kwa Alexander hadi utawala wa Kirumi? Alexander atakuja yapata mwaka 333 KK lakini katika wakati wa Yesu, utaona kwamba yote ni utawala wa Kirumi. Kwa hivyo mabadiliko kutoka kwa Kigiriki hadi Kirumi yalitokeaje? Na mabadiliko hayo yalitokeaje kati ya Ugiriki kuwa mamlaka kuu na himaya ya ulimwengu na Roma? Kwa hivyo ndivyo tutakavyozungumzia baadaye.

Kisha tunapojadili mpito, kutakuwa na watu hawa wanaoitwa Makabayo (kama wengi wenu mlivyosoma katika darasa hili, Makabayo 1). Kwa hivyo wavulana wa Makabayo, tutajifunza jinsi Makabayo walivyocheza. Tutagundua kuwa Makabayo 1 na 2 wako katika Apokrifa, na wanasimulia historia karibu mwaka 165 KK. Kwa hivyo Alexander yuko 333 KK, karibu nusu ya mwisho, na Makabayo, ambao ni Wayahudi, wataingia na kisha watapigana na Washami wakati huo. Nataka kuwaangalia Makabayo na kupata baadhi ya historia hiyo. Makabayo watachukua jukumu fulani wakiingia katika Agano Jipya.

C. Mapitio: Uajemi, Ugiriki na Makedonia [4:10-5:52]

Hii ni ramani ya mapitio hapa. Hii ni himaya yetu ya Uajemi na unaona kutoka Mto Indus ukivuka Pakistan, Afghanistan, hapa kuna Uajemi, hadi Mesopotamia ambapo Iraq iko leo, Uturuki, Israeli, na Misri, zote zikiwa chini ya utawala au utawala wa Milki ya Uajemi. Ugiriki imesimama yenyewe, na sasa Ugiriki itapigana. Athene iko hapa

Akaya. Alexander anatoka hapa Makedonia. Kwa hivyo Alexander kwanza atalazimika kuja hapa na kuunganisha Ugiriki kwa sababu Waathene na Wasparta, hapa hapa, walikuwa wakipigana kila wakati. Kwa hivyo Alexander, kwa kweli baba yake Filipo wa Makedonia, atasaidia na baadhi ya haya. Filipo wa Makedonia na Alexander wanahitaji kuunganisha Ugiriki kabla ya kuwafuata Waajemi. Kwa hivyo hiyo itakuwa aina ya kitakachofuata. Hapa kuna Ugiriki, hapa kuna Athene, Korintho, moja kwa moja kwenye shingo, na Sparta. Hizo tatu ni muhimu sana. Korintho kupitia kitabu cha Wakorintho, Athene, Paulo atazungumza hapo, Sparta, mashujaa, na Makedonia, juu. Filipo wa Makedonia ndiye baba yake Alexander. Kwa hivyo jina la Filipi limepewa jina la baba yake Alexander Filipo huko Makedonia. Thesalonike na Berea pia ziko huko juu. Kwa hivyo Alexander ataunganisha Ugiriki hapa na kisha ataenda huko na kuwashinda Waajemi wa Mashariki hapa na kwenda Troy. Kwa njia, hapa ndipo Troy ilipo. Pale pale, huko Uajemi, au huko Uturuki. Hapa ndipo *Iliad* na *Odyssey* za *Homer* zinapotokea.

D. Filipo wa Makedonia na Alexander Mkuu [5:52- 8:05]

Tumzungumzie Alexander. Kwanza, kabla hatujamzungumzia Alexander, tunahitaji kumzungumzia Filipo wa Makedonia. Filipo wa Makedonia alikuwa baba yake Alexander. Filipo alikuwa mtaalamu wa kijeshi. Alitengeneza mashine ya kupigana ambayo Alexander ataiendesha. Sitaki kumnyang'anya chochote Alexander. Alexander alikuwa mwerevu. Lakini Philip wa Makedonia alimfundisha mwanawe kuwa shujaa. Kilichotokea ni kwamba Philip wa Makedonia aliweka jeshi hili ambalo lilikuwa la kipekee katika ulimwengu wa kale. Lingeweza kupigana mwaka mzima. Kawaida katika ulimwengu wa kale, hata kutoka 2 Samweli sura ya 11 na Daudi, unapata jambo hili kwamba wafalme walienda vitani wakati wa masika. Kwa sababu masika ilikuwa wakati wa kuvuna ngano na shayiri ili askari wako wasife njaa. Kwa hivyo kila mara ulienda vitani wakati wa mavuno. Kwa hivyo ungeweza tu kunyakua chakula kutoka kwa watu unapoenda na hukuhitaji vifaa. Philip wa Makedonia aligundua njia ya kuwapa wanajeshi wake mwaka mzima ili wanajeshi wake waweze kupigana mwaka mzima badala ya masika na vuli tu. Kwa hivyo Philip wa Makedonia anajenga mashine ya mapigano na atampa mwanawe. Philip wa Makedonia pia alitaka mwanawe aelimishwe kwa njia bora

iwezekanavyo. Kwa hivyo Philip wa Makedonia alimfanya Aristotlele aje kumfundisha mwanawe. Alexander alisoma chini ya Aristotlele. Aristotlele alisoma chini ya nani? Unakumbuka hilo? Aristotlele alisoma chini ya Plato, na Plato alisoma chini ya Socrates. Kwa hivyo una Socrates, aina ya mzee mwenye busara, na Socrates akienda kwa Plato, Plato akienda kwa Aristotlele. Aristotlele ndiye bwana wa mantiki, mantiki na maadili ya Aristotlele, maadili ya Nikomachea. Kisha Aristotlele anamfundisha Alexander. Kwa hivyo Alexander amefunzwa kama shujaa, lakini pia amefunzwa kama msomi. Kisha Alexander ataunganisha vitu hivyo viwili na kushinda ulimwengu mzima katika takriban miaka kumi hadi kumi na miwili. Kwa hivyo hii inavutia sana. Kwa hivyo Philip wa Makedonia anauawa karibu 336 KK.

E. Kushindwa kwa Alexander dhidi ya Waajemi [8:06-10:17]

B. Ushujaa wa Alexander

[video fupi: kuchanganya EH; 8:06-18:03]

Alexander ana historia yake na Aristotlele, kama tulivyosema hapo awali, hilo lilikuwa jambo zuri sana kwake, akiwa ameelimika. Anavuka hadi Uturuki kwenye Mto Granicus, si muhimu, lakini kimsingi anawashinda Waajemi dhidi ya Troy. Kwa hivyo anavuka sehemu ya kaskazini kuelekea Uturuki na kuwashinda Waajemi mnamo 334. Huu ni ushindi wake wa kwanza mkubwa huko, kwenye Mto Granicus.

Kinachonivutia ni kwamba baada ya kuwashinda Waajemi, hawafuati. Kwa kweli anasema, "hey, niko hapa Troy." Hajawahi kwenda Troy. Kwa hivyo Alexander anaenda na kutembelea Troy ambapo *Iliad* na *Odyssey* na Achilles vilifanyika. Anampa heshima Troy. Kwa hivyo Alexander anapumzika, anaenda, na kutembelea Troy. Badala ya kuwafukuza Waajemi moja kwa moja, pia ni mwerevu kwa kuwa anachukua miji yote kando ya pwani ya Asia Ndogo au Uturuki. Anashuka kwenye mstari wa pwani na kuchukua miji yote ya pwani. Kwa njia hiyo Waajemi hawawezi kutuma boti kukata mistari yake ya usambazaji. Hii ilikuwa hatua nzuri. Alexander anateka miji ya pwani na Waajemi hawawezi kukata mistari yake ya usambazaji wakati huo, na anaweza kuweka akiba ya vifaa ikija kwa wanajeshi wake badala ya kuwafukuza Waajemi moja kwa moja.

Anafika Issus. Issus yuko pale ambapo Uturuki inakutana na Syria, kwenye kona ya Mediterania, kona ya kaskazini mashariki. Anawashinda Waajemi tena huko Issus mnamo 333 KK, na hapa ndipo ninapotoa tarehe kutoka kwa Alexander, 333, ushindi wake huko Issus. Sasa anapopita Uturuki na kona pale, anachofanya kwanza, hawafuati tu Waajemi kurudi Uajemi, Iran, na Iraq . Anachofanya ni, anashuka Misri kwanza. Na kwa nini ni mwerevu hivyo? Hataki Waajemi waweze kujificha mgongoni mwake na kutoa mgongo wake. Kwa hivyo lazima afunike mgongo wake, kwa hivyo anachofanya ni kushuka Misri kwanza kabla ya kuwafukuza Waajemi huko Mesopotamia. Kwa hivyo anawashinda huko Issus na kisha kuelekea kusini kuelekea Misri.

F. Alexander na kushindwa kwa Tiro [10:17-13:35]

Anapoelekea kusini, anashuka kupitia Lebanoni, ambapo Syria na Lebanoni ziko sasa, kaskazini mwa Israeli, na anafika katika jiji la Tiro . Sasa jiji la Tiro limekuwa na unabii fulani katika Ezekieli sura ya 26. Nabii Ezekieli alikuwa amesema kwamba Tiro ingefanywa tambarare kama keki. Jiji la Tiro litaharibiwa na wavuvi watatandaza nyavu zao huko kwa sababu ni tambarare sana.

Sasa unauliza katika ulimwengu wa kale, mfalme anapoharibu mji, kwa kawaida huuchoma moto mji, huuteketeza, na huwaua watu. Mji unaachwa ukiwa magofu. Mfalme hatachukua muda na juhudi kuubomoa mji. Kwa hivyo kwa kawaida miji huchomwa moto, huchomwa moto, watu huuawa, na mfalme huendelea mbele, na una magofu haya yote, wakati mwingine hukaa kwa mamia ya miaka. Magofu hubaki. Hilo silo lililotokea hapa. Hili ni la kipekee sana. Alexander alishuka Tiro , watu wa Tiro wakasema, “Alexander, hatutatii kwako, wewe ni nani, Alexander.” Wakasema, “Hei, tuna kisiwa hiki, nje ya bahari ya Mediterania, Alexander.” Wakatoka kwenda kisiwani na kusema, “hei, Alexander, huwezi kutupata, tuko hapa nje baharini. Huna boti zozote huwezi kututoa hapa.” Kwa hivyo Alexander yuko pwani, akisema, “Subiri kidogo, lazima niuchukue mji. Watu hawa wananiudhi.” Kwa hivyo kimsingi alisema, “Sawa, wana mji wa Tiro uliokuwa kwenye nchi kavu” na Alexander kisha anachukua mawe kutoka mjini na kuyatupa baharini. Anachukua mawe zaidi, na kuyatupa baharini. Anatengeneza njia ya kuelekea kisiwani, anajaza bahari, anaenda kisiwani humo, na

anapata wapi mawe ya kutengeneza njia hiyo, anayapata kutoka mji, ambao hapo awali uliitwa Tiro . Anaufanya mji kuwa laini, kama vile Biblia ilivyosema, “Ingekuwa tambarare ili mvuvi aweze kutandaza nyavu zake hapo.” Anachukua mawe ya jiji, anayatupa baharini, na anafika kisiwani humo. Na hadi leo, ukienda kwenye Ramani za Google, na unaenda Lebanon, kaskazini mwa Israeli, labda maili 30-40, utaona kuna chunusi kidogo kama zit au chunusi inayojitokeza kwenye bahari ya Mediterania . Hiyo ni Tiro na hiyo ndiyo njia ambayo Alexander alijenga wakati huo kuelekea kisiwani humo. Unaweza kuona, inajitokeza tu kwenye bahari ya Mediterania, unaweza kuiona kwenye Ramani za Google hata leo. Inabaki pale. Kwa njia, hungenda kuwa nje kwenye kisiwa hicho Alexander atakapofika huko. Hungenda kuwa katika nafasi zao.

Lakini hata hivyo Alexander atachukua Tiro lakini ilimchukua Alexander, ikiwa ilikuwa miezi sita au minane, miezi sita au minane kati ya miaka kumi atashinda ulimwengu wote, alitumia miezi sita au minane akichukua Tiro , sehemu hiyo moja tu. Kwa kweli, kwa kufanya hivyo, anatimiza Maandiko kwa maana fulani. Kuna unabii mzima katika Ezekieli na mambo kadhaa ya utimilifu ambayo lazima uyafanyie kazi. Mara nyingi mambo hutokea na yalikuwa yamepangwa, yalikuwa yamepangwa. Ni ngumu zaidi kuliko ninapoyaelezea, natambua hilo. Lakini Alexander alikuwa na jukumu kubwa katika kulainisha mji huo.

Sasa, kwa njia, je, Alexander ataelewana na Wayahudi? Naam, Wayahudi wanakimbia na kusema, “hey, Alexander, angalia hilo, uliliangusha Tiro , kama vile Biblia yetu inavyosema. Ezekieli alisema litakuwa tambarare, uliliangusha.” Na Alexander anasema, “hey Wayahudi ni watu wazuri sana.” Kwa hivyo Alexander hakucheza na Wayahudi. Alishuka tu kwenda Misri, Wayahudi walikuwa wengi milimani, hakuhitaji kuwa na wasiwasi juu yao, na kwa hivyo anashuka kwenda Misri.

G. Alexander huko Misri [13:35- 14:21]

Anaposhuka kwenda Misri, anafika mahali panapoitwa Siwa na hapa ndipo, kumbuka, Cambyses alikuwa na shida nayo. Kinachotokea hapa ni kwamba watu walianza kusema kwamba alipofika Misri, Farao alichukuliwa kuwa mungu. Misri, Farao alichukuliwa kuwa mungu au mwana wa mungu ilhali huko Mesopotamia, mfalme

alikuwa mwakilishi wa mungu. Na kwa hivyo kulikuwa na miundo miwili tofauti. Alexander anaingia Misri, mfalme ni mungu, kwa hivyo anaanza kupata hili kichwani mwake. Kichwa chake kinaanza kuwa kikubwa zaidi wakati huu. Huko Siwa baadhi ya watu wanafikiri, hapo ndipo alipopata wazo la kwanza kwamba alikuwa mungu. Kisha anaichukua Misri, anarudi nyuma wakati huo, lazima arudi, kutoka Misri, avuke Israeli, kupitia Syria, na anaenda na kuichukua Babeli.

H. Ndoa za Tamaduni Mbalimbali na Utandawazi [14:21- 18:03]

Sasa anapoichukua Babeli, anaishia kuoa mwanamke huyu wa Kiafghani anayeitwa Roxanne. Sasa hii ni muhimu kwa sababu yeye ni Mgiriki lakini bado anaoa mwanamke wa Kiafghani. Alexander ni mmoja wa watu wa kwanza kuwa na wazo hili la utandawazi. Kwa hivyo anachofanya ni kutengeneza kile kinachoitwa karamu ya Opis . Katika karamu hii ya Opis , kimsingi anawaalika watu kutoka nchi zote tofauti ambazo alikuwa amezitawala. Anawaalika kwenye karamu hii ya kitamaduni ambapo watu hawa wote wanatoka nchi hizi zote tofauti kula mbele ya Alexander. Kwa hivyo hii ndiyo wazo, la kushinda ulimwengu wote. Utandawazi unamanzisha Alexander, akifanya hivi. Lakini shida ni nini? Wanajeshi wake wanasema, "tumekuwa mbali na nyumbani kwa miaka minane au kumi sasa, jamani, tunachoka na hili." Alexander anasema, "hey, usifikirie kurudi Ugiriki, kuoa na watu hapa." Naam, Wagiriki hawataki kusikia hilo. Jamaa hawa wanasema, "Nina mke na watoto nyumbani, sitaki kuoa na mtu yeyote hapa." Kwa hivyo Alexander anasema, "hapana, oana." Kwa hivyo wanajeshi wake wanaanza kuchukizwa kidogo kwa sababu ya ndoa za watu wa mataifa mengine. Kwa kweli, Alexander amelewa sana, ndiyo maana namwita "Alexander the Grape" kwa sababu anaishia kunywa sana, na amelewa na tena, wanajeshi wake wamepoteza heshima kwa Alexander kwa maana fulani kwa sababu tu anafanya jambo hili la kitamaduni badala ya kusema Kigiriki ndiye bora zaidi. Kwa hivyo mambo yanaanza kushuka. Anaenda hadi Milima ya Hindu Kush, na kimsingi kupitia Afghanistan, huko Pakistani, na Alexander anateka eneo hilo lote. Sasa mwanangu ananiambia kwamba anaichukua Afghanistan lakini Waafghan wanasema "hapana, hakuna mtu aliyewahi kutushinda." Uvumi unasema kwamba jinsi alivyoichukua Afghanistan ni kwamba alioa mmoja wa kifalme wa Afghanistan na kwa

hivyo, hawakupigana. Badala yake, waliunda muungano huu, badala ya kutekwa na Alexander. Kwa hivyo sijui. Lazima nifanye utafiti zaidi kuhusu historia, lakini hiyo ndiyo upande wa Waafghan. Alexander hakuwashinda, alioa nao. Kwa hivyo hiyo pia inavutia. Hata hivyo, Alexander alitawala eneo hilo lote hadi Mto Indus na kimsingi Milki ya Uajemi. Kwa hivyo katika miaka kumi Alexander alichukua bailiwick nzima. Sasa, kuna miungano hii ya kitamaduni. Sasa una utamaduni wa Kigiriki, una utamaduni wa Misri, una utamaduni wa Mesopotamia, una utamaduni wa Aryan huko Iran, na zaidi ya Afghanistan. Kwa hivyo kuna harakati hii zaidi ya polis ya Kigiriki, "polis" inamaanisha jiji, kama "mji mkuu." Wagiriki ni majimbo ya miji, na kimsingi una harakati sasa zaidi ya jiji-jimbo hadi Milki hii yote ya ulimwengu. Alexander anaweka hili pamoja, wazo hili la utandawazi ambapo Kigiriki kingeweza kuzungumzwa huko Athene na unaweza kuzungumza lugha ya Kigiriki huko Babeli na unaweza kuzungumza lugha ya Kigiriki huko Misri. Kwa hivyo, ulimwengu wote ulianza kuzungumza lugha ya Kigiriki, na kuwa na ufahamu wa utamaduni wa Kigiriki. Hii inakuwa muhimu sana kwa Agano Jipya. Kwa lugha mara nyingi huja mtazamo wa ulimwengu, njia ya kuutazama ulimwengu kupitia lugha ambayo mtu huzungumza. Kwa hivyo unachopata ni mabadiliko haya kutoka lugha ya Mashariki, Kisemiti, Kiebrania na Kiaramu hadi lugha ya Magharibi, Kiyunani, kile kinachoitwa Kigiriki cha Koine.

I. Lugha ya Mungu [18:03-22:52]

C. Lugha ya Kigiriki, Alexandria, KLAPS

[video fupi: changanya MA; 18:03-29:18]

Acha nizungumzie kidogo kuhusu hilo. Nimekuwa na fursa ya kufundisha Kigiriki hapa katika Chuo cha Gordon kwa zaidi ya muongo mmoja. Kigiriki cha Koine , kile ulichokuwa nacho Ugiriki kabla ya Alexander kilikuwa Kigiriki cha lahaja. Kwa hivyo ulikuwa na Kigiriki cha Attic huko Athens, ulikuwa na Sparta, kila jiji-jimbo lilikuwa na lahaja yake ndogo ya Kigiriki. Sasa shida na hilo ni kwamba unapotaka kuchanganya jeshi la wanajeshi, unahitaji kuzungumza lugha moja. Watu katika jeshi lako wanahitaji kuzungumza lugha moja kwa hivyo unapoenda vitani, mko sawa. Kwa hivyo Alexander alifanya ni kuchanganya lugha ya Kigiriki. Alitoka Makedonia, aliunganisha lugha hiyo

na kile kinachoitwa Kigiriki cha Koine. Kigiriki cha Koine kinaanza kutumika kuanzia yapata 300 KK hadi yapata 300 BK. Kilicho katikati ya hayo. Agano Jipya. Kuanzia yapata 300 KK hadi yapata 300 BK, ni Kigiriki cha Koine . Sasa Kigiriki cha Koine ni nini ? Koine inamaanisha "kawaida" na kinachotokea ni kwamba Alexander anazitenganisha kutoka lahaja za jiji na jimbo, na anatengeneza Kigiriki cha kawaida, Kigiriki cha kawaida ili askari hawa waweze kuzungumza.

Inavutia sana; wasomi hata hadi karne ya 19^{hadi} miaka ya 1880-1890 hawakujua Kigiriki cha Koine kilikuwa nini. Baadhi ya watu walidhani kwamba Agano Jipya liliandikwa kwa kile walichokiita "Kigiriki cha Roho Mtakatifu." Hawakujua ni Kigiriki cha aina gani. Kisha ghafla, karibu miaka ya 1880-1890, walianza kupata mafunjo haya, na mafunjo hayo yaliandikwa kwa lugha ile ile ambayo Agano Jipya liliandikwa. Walichogundua ni kwamba Agano Jipya liliandikwa kwa lugha ya kawaida, kile ninachokiita "Kigiriki cha mtaani", Kigiriki cha kawaida. Haikuandikwa kwa Kigiriki cha kawaida, cha hali ya juu. Iliandikwa kwa lugha ya kawaida ya watu.

Hilo ni jambo kubwa kwangu kusema Mungu huzungumza lugha gani? Mungu huzungumza lugha moja kila wakati. Mungu huzungumza lugha ya watu. Mungu huzungumza lugha ya watu. Watu wake walipozungumza Kiebrania, Mungu aliwasilianaje nao? Aliwasiliana kwa Kiebrania. Walipobadilisha hadi Kiaramu? Alibadilisha hadi Kiaramu. Kwa njia, Yesu alizungumza Kiaramu. Labda ni lugha yake ya asili. Yesu atasema “ *Eloi Eloi lama sabakthani* ” “ *Eloi Eloi* ,” “Mungu wangu, Mungu wangu, mbona umeniacha?” “ *Talitha kum* ” “Msichana mdogo, inuka.” Yesu atakuwa na misemo mingi ya Kiaramu na utaelewa misemo hii ya Yesu akizungumza Kiaramu kwa watu leo. Kwa hiyo Yesu alizungumza Kiaramu? Labda ni lugha yake ya asili. Pia labda alizungumza Kigiriki, na labda lugha zingine pia. Watu wengi katika utamaduni huo wana lugha nyingi kwa sababu Israeli ni nchi kati ya, na kwa hivyo, utakuwa na biashara nyingi. Wakati wowote unapokuwa na biashara na biashara watu hujifunza lugha nne na tano tofauti. Kwa hivyo Yesu, labda angejua Kiebrania, Kigiriki, Kiaramu, labda Kilatini na lahaja zingine za kikanda.

Kwa hivyo Koine Kigiriki kisha inachukua nafasi. Agano Jipya litaandikwa kwa lugha ya watu. Mimi huwauliza watu kila wakati, lugha ya watu wa leo ni nini? Inaonekana kwangu lugha ya leo, kama Mungu angezungumza kwa lugha ya leo, ni ya kidijitali. Alfabeti ya sasa si herufi 26; alfabeti ni 1 na 0, njia ya kidijitali. Dijitali 1 na 0 hukuruhusu kuzungumza kwa maandishi. 1 na 0 hukuruhusu kuzungumza kwa picha. Unaweza kutengeneza picha na nyinyi watu mkatengeneza picha katika Photoshop na katika mambo mbalimbali. Yote ni kwa sababu ya 1 na 0, alfabeti mpya, alfabeti ya kidijitali. Unaweza kutengeneza kutoka kwa 1 na 0 hiyo hiyo, unaweza kutengeneza sauti, na wengi wenu mnasikiliza mp3 kwenye iPod zenu au chochote kile. Kwa hivyo kimsingi 1 na 0 hukuruhusu kutoa sauti. 1 na 0 pia hukuruhusu kufanya kile tunachofanya hivi sasa na video hii unayotazama hivi sasa, ni 1 na 0 zote, njia hiyo hiyo ya kidijitali. Kwa hivyo kwangu mimi, inaonekana, Mungu angewasilianaje leo? Angetumia njia ya kidijitali, atumie lugha ya watu kuwasilisha neno la Mungu leo. Kwa hivyo kama vile Mungu alivyotumia Kigiriki wakati huo, Kigiriki cha Koine, Kigiriki cha kawaida, ndivyo inavyoonekana kwangu, Wakristo leo wanapaswa kutumia njia ya kidijitali kwa utukufu wa Mungu na faida ya wengine kuwasilisha neno la Mungu na katika njia ya kidijitali. Hiyo ndiyo sababu moja kwa nini, kwa mfano, ikiwa uko katika darasa hili, unajua, kwamba nilifanya kazi kwenye DASV, Toleo la Kiwango cha Kidijitali la Amerika, na kuweka jambo hilo lote pamoja, Toleo la Kiwango cha Kidijitali la Amerika, kwa kiasi kikubwa kwa sababu ya kidijitali inaruhusu kuwa mtandaoni na miktadha mingi tofauti, simu, kompyuta kibao, na kompyuta. Kwa hivyo, lugha ya watu, Kigiriki cha Koine, ilibadilishwa hadi Kigiriki, hiyo itakuwa na athari kubwa wakati huo.

J. Baada ya kifo cha Alexander: MIKUNDU [22:52- 27:16]

Sasa, Alexander anakufa. Anakufa akiwa kijana. Mtoto wake ni mdogo sana, wanafanya mambo na mkewe, lakini kimsingi majenerali wake wanachukua nafasi. Mtoto huyo ni mdogo sana. Namaanisha, Alexander alikuwa na umri wa miaka 32 au 33 tu. Kwa hivyo kitakachotokea ni kwamba tuna majenerali wanne na kisha kutakuwa na mtu wa tano anayekuja hapa. Hili linasimuliwa kwa kuvutia sana katika Danieli sura ya 11. Kuna utabiri wa jambo hili la aina yake linalotokea. Kuna harakati hii kutoka polisi,

kutoka jiji hadi *oikoumene* , ulimwengu uliostaarabika. Harakati hii inatoka *polisi wa mkoa sana, jiji, hadi oikoumene* hii , ulimwengu mzima uliostaarabika. Cassander alikuwa mmoja wa majenerali wake waliopata Makedonia, hiyo ni Ugiriki, hilo si jambo kubwa. Anakufa. Hatuna wasiwasi sana kuhusu hilo. Thrace, pia aliyerudi Makedonia anakwenda kwa Lysimachus. Kwa hivyo tutafanya kazi kupitia acrostic hii ya CLAPS. Kwa hivyo huyu hapa C L wako. Hawa jamaa wote wawili, sio muhimu kwetu katika kipindi cha Agano Jipya. Huyu jamaa ni muhimu, Antigonus . Angalia anapata Syria na Mesopotamia. Kwa hivyo anapata Syria na Mesopotamia na naamini pia anapata Uturuki. Kwa hivyo ana Uturuki, Syria, na Mesopotamia. Antigonus anapata eneo hili kubwa kutoka Uturuki, hadi Mesopotamia na kwingineko. Kwa hivyo Antigonus huyu anapata kipande kikubwa zaidi cha pai. Sasa wakati wowote majenerali wanapopata kipande kikubwa zaidi cha pai, je, majenerali wengine watakuwa na wivu? Hiyo ndiyo itakayotokea. Kwa hivyo ni nani anayepata Misri? Misri, kikapu cha mkate, mtu anayeitwa Ptolemy anakipata. Yeye ni mwana wa Lagi . Kwa hivyo Ptolemy atakuwa Misri kwa idadi na idadi ya miongo kadhaa. Mara nyingi mimi huwaambia watu, nitakufundisha historia ya Misri. Nitakufundisha kipindi cha Ptolemy. Nataka ukumbuke watawala wote wa Ptolemy wa Misri ya Ptolemy. Hivi ndivyo inavyoendelea. Ptolemy I, Ptolemy II, Ptolemy III, Ptolemy IV... Ptolemy... Nadhani ni miaka ya 24 au kitu kama hicho, miaka ishirini na minne ya Ptolemy mfululizo. Kwa hivyo hiyo ndiyo historia ya Misri kwa wakati huu na Ptolemy. Nina rafiki, Dave Matthewson , ambaye ni msomi wa ajabu wa Agano Jipya, na Dave anasema “Ptolemy , Ptolemy , ” anatamka P. Mimi hufanya hivyo zaidi kama “pneumonia” ambapo P inanyamaza. Kwa hivyo ningesema “(p) Tolemy ” isipokuwa nimesikia ikisemwa pande zote mbili, baadhi ya watu husema “Ptolemy,” wengine husema tu “(p) Tolemy .” Mimi ni mmoja wa watu wa “(p) Tolemy ” kwa sababu siwezi kutema mate mdomoni kama hivyo, “Ptolemy . ” Lakini hata hivyo, kwa hivyo Ptolemy atachukua Misri.

Kwa hivyo Ptolemy atakuwa Misri, Antigonus atakuwa Syria, na Israeli iko kati ya Antigonus na Ptolemy. Sasa Ptolemy atafanya nini ni kusema Antigonus 'amechoka sana, kwa hivyo Ptolemy atamwagiza mmoja wa majenerali wake aitwaye Seleucus , na

Seleucus atapanda na kumshambulia Antigonus . Kwa hivyo jenerali wa Ptolemy Seleucus atapanda na yuko chini ya Ptolemy. Ptolemy atamtuma huko juu na kumchukua Antigonus . Seleucus kimsingi atapanda na kuichukua Syria kutoka kwa Antigonus . Kwa hivyo sasa unacho ni Seleucus huko Syria, na Ptolemy huko Misri. Ni nini katikati, kati ya Syria na Misri? Ni nini katikati? Kama ilivyo leo, Misri chini kusini, Syria kaskazini, Israeli katikati. Kwa hivyo Seleucus na Ptolemy, hao watu wawili watakuwa wakienda huku na huko Israeli. Kwa miaka mia moja ijayo, hii ni baada ya miaka 300 hadi yapata mwaka 200 KK. Ptolemy watatawala Israeli kuanzia mwaka 300 hadi 200 KK. Kwa kiasi kikubwa, Ptolemy watakuwa wavumilivu. Watakuwa wakarimu kwa Wayahudi. Kwa kweli watawaunga mkono Wayahudi kwa njia fulani. Kwa hivyo kipindi cha Ptolemy ni 323 hadi 198 KK, kwa hivyo kimsingi 300 hadi 200, kipindi cha miaka mia moja. Ptolemy , watakuwa wavumilivu kwa Wayahudi na hilo ni jambo zuri. Watatawala Misri, na watatawala Palestina. Ptolemy watakuwa na udhibiti juu ya Palestina kwa takriban miaka mia moja hapa. Ptolemy atachukua cheo "mfalme," kwa hivyo anahama kutoka kwa jenerali na watatu au wanne anachukua cheo cha mfalme, hilo si muhimu sana kwetu.

K. Aleksandria [27:16- 29:18]

Lakini Alexandria inajengwa. Jiji la Alexandria kwenye pwani, katika eneo la delta huko, kidogo upande wa magharibi, litajengwa yapata mwaka 200 KK. Alexandria itakuwa kitovu cha kujifunza. Alexandria itakuwa mojawapo ya vituo vikubwa vya kujifunza. Unapofikiria maeneo tofauti ya nchi, kila eneo linajulikana kwa mambo fulani. Kama ningekuambia, na wewe ni Mmarekani, nasema siasa, ni mji gani unaojitokeza unaposema siasa? Washington DC, kwa bahati mbaya. Kama ningekuambia biashara ya hisa, kama ningekuambia biashara ya hisa, ni mji gani unaokuja akilini? Jiji la New York. Kama ningekuambia teknolojia ya hali ya juu, ni mahali gani panapokuja akilini? Bonde la Silicon kwenye Pwani ya Magharibi. Bonde la Silicon ndipo Adobe, Apple, Google na kampuni hizo zote zilipo. Kama ningekuambia filamu, ni maeneo gani yanayotengeneza filamu? Ni Hollywood, LA, sinema, kituo cha sinema. Kama ningesema elimu Amerika, ungesema mji gani? Ni Boston. Harvard, MIT, Chuo cha Gordon! Eneo la Boston. Kuna vyuo 48 hapa. Una Brandeis, una Chuo Kikuu cha Tufts, una haya yote, unajua, pamoja

na Harvard na Harvard na MIT. Chuo cha Gordon kuwa nje ya Boston ni mojawapo ya mambo mazuri kwa Chuo cha Gordon. Alexandria ilikuwa mojawapo ya vituo vya elimu. Watakuwa na mojawapo ya maktaba kubwa zaidi duniani. Watakusanya vitabu kutoka kote ulimwenguni huko Alexandria. Itakuwa maktaba ya ajabu, Maktaba ya Bunge la ulimwengu wa kale. Hakuna mahali pengine kama hapo. Ilikuwa kitovu cha elimu, kilichojengwa yapata mwaka 200 KK. Sasa ni nini muhimu kwetu kuhusu Israeli? Hebu turudi nyuma kidogo na tuangalie hili.

L. Kiolesura cha Uyahudi na Utamaduni wa Kigiriki: Dini [29:18-31:01]

D. Uyahudi na Utamaduni wa Kigiriki [video fupi: kuchanganya L- O; 29:18-35:36]

Hebu tuangalie maeneo ya muunganisho wa kitamaduni kati ya Uyahudi na utamaduni wa Kigiriki. Uyahudi na utamaduni wa Kigiriki lazima zikabiliane sasa. Kwa hivyo unachopata ni maeneo tofauti ambayo tunapozungumzia utamaduni, ni vipengele gani tofauti vya utamaduni? Mojawapo ya maeneo hayo yatakuwa ya Wayahudi, haswa, ni kubwa, inaitwa dini. Na kwa hivyo dini, Wayahudi, unajua wanatahiri. Wayahudi hula Kosher, wanakula vyakula fulani; hawali vyakula vingine. Wanafanya vitu fulani ambavyo ni najisi na vitu vingine ambavyo ni safi. Kwa hivyo Wayahudi wana alama zao za kikabila. Wana alama zao za Kiyahudi zinazowaashiria kama Wayahudi. Nao wanamwabudu Yehova. Wanamwabudu mungu mmoja, Yehova, au Yahweh, na Bwana, Mungu. Wagiriki kwa upande mwingine, unajua, Zeus na miungu mingi, na miungu wakipigana na kuiondoa. Kwa hivyo Wagiriki watakuwa na miungu mingi na watakuwa na miungu ya kikanda, miungu ya miji, na miungu mikubwa, na Wagiriki na Wayahudi watakuwa na makuhani. Makuhani watakuwa sehemu ya dini, mfumo wa dhabihu, mahekalu na majimbo ya hekalu na majimbo ya miji yenye mahekalu ndani yake na kwa hivyo mtakuwa na mahekalu na ukuhani na mambo haya yote yanayozunguka dini, yakiunga mkono dini ya maeneo haya mbalimbali. Wakati wa Agano Jipya, utaona ibada ya mfalme ikiingia ambapo kutakuwa na mahekalu ya Kirumi kwa mfalme katika miji

mbalimbali kama Efeso na sehemu zingine. Kwa hivyo dini itakuwa na jukumu kubwa hasa katika ulimwengu wa kale.

M. Utamaduni wa Marekani [31:01- 32:14]

Bila shaka, katika utamaduni wa kisasa, kila mtu alijaribu kuishusha dini, kuinyamazisha dini na kujaribu kuihamisha dini kutoka kwa utamaduni wetu. Hata hivyo, ni sehemu kubwa ya utamaduni wetu na kwa kawaida katika utamaduni wetu inazungumziwa kwa maneno ya dharau. Ikiwa mtu anasema yeye ni mhubiri wa kiinjili, hiyo ni ishara ya chini katika utamaduni wetu. Huruhusiwi kusali shuleni tena, Amri Kumi zikiondolewa shuleni, sala, msichana mdogo akishtaki kwa sababu kuna sala ukutani ambayo hawapendi kwa sababu yeye si mkana Mungu. Kwa hivyo kumekuwa na jaribio la kweli katika utamaduni wa Marekani la kuinyamazisha dini. Unaweza karibu kuwa na mahusiano ya kimapenzi hadharani, lakini bado, lakini dini inatakiwa kuwa ya faragha. Dini sasa imewekwa chumbani huku kila aina ya uasherati ikiondolewa chumbani. Ni kama utamaduni wa Marekani ulipo, aina ya mabadiliko ya kuvutia hapo nadhani. Bila shaka, ninakuwa mzaha, lazima ujue hilo. Ninazidisha mambo kwa kutumia msemu, lakini kumekuwa na juhudi kubwa za kufuta dini kutoka kwa utamaduni wa Marekani na watu wanaopenda maendeleo ya kidini.

N. Vipengele vya Kijeshi na Kisiasa vya Utamaduni [32:14-34:20]

Jeshi una majenerali, una majeshi, na katika Agano Jipya tutawaona watu wa Gaul wakiitwa "majenerali." Majenerali watakuwa juu ya majeshi na Roma na utakuwa na majeshi ya Kirumi huko nadhani huko Yerusalemu kuna kizuizi ambacho kina X kutoka kwa jeshi la 10 la Kirumi ^{lililokuwa} Yerusalemu. Maajenerali ni zaidi ya askari mia moja. Yesu atakutana na akida ambaye atamwomba amsaidie mtumishi wake. Na kwa hivyo tutakuwa na ujenzi huu wote wa kijeshi ambapo majeshi yatakuwa yakiingia huku majeshi ya Kigiriki, majeshi ya Kirumi, mara mbalimbali yakiingia Palestina. Kwa hivyo jeshi ni sehemu ya jinsi utamaduni unavyofafanuliwa. Kisha majenerali hawa pia watastaafu. Viongozi hawa wa kijeshi watakapostaafu watapata faida fulani. Kwa hivyo utaona wanajeshi huko Korintho, utaona wanajeshi huko Filipi.

Kisiasa, utakuwa na mfalme au mfalme, na kwa hivyo kutakuwa na miundo hii ya kisiasa. Utakuwa na wafalme, watawala, na magavana, na maseneta huko Roma. Utakuwa na muundo huu wa kisiasa ambao pia utakuwa sehemu ya utamaduni pamoja na mahakama. Mahakama zitafanya mambo mbalimbali na tutamwona Paulo akiingia katika mahakama ya Kirumi na kujitetea mbele ya Agripa na watu mbalimbali kama Feliksi, Festo, na Agripa huko Israeli. Kwa hivyo kuna wafalme, kuna magavana, watawala wa majimbo, kutakuwa na watawala wa majimbo, na kisha kutakuwa na maseneta hawa wakubwa. Kwa hivyo kuna muundo mzima wa kisiasa kuanzia mfalme na kuendelea. Na kisha kuhusu utamaduni kutakuwa na watumwa. Kutakuwa na watumwa na watu huru, idadi kubwa ya utumwa, mambo kama hayo. Kwa hivyo sio utumwa wa rangi kama tulivyo nao bali watu watumwa, baadhi ya watumwa watakuwa na nyakati nzuri, baadhi yao nyakati mbaya zaidi. Wanaingia kwenye migodi. Itakuwa utumwa mbaya sana. Baadhi ya watumwa walikuwa kwa watu wa hali ya juu, watumwa wangeweza kununua uhuru wao wenyewe. Kwa hivyo kulikuwa na aina mbalimbali katika viwango vya utumwa. Lakini mtakuwa na watumwa, mtakuwa na watu huru, viwango au matabaka mbalimbali ya jamii yaliyojengwa kutokana na siasa.

O. Kipengele cha Uchumi cha Utamaduni [34:20-35:36]

Kiuchumi, na hiyo ni kodi. Roma, falme zote, wanataka nini? Wanataka pesa zako za ushuru. Hii haibadiliki hadi leo. Serikali inakutaka nini? Wanataka kukupa huduma hizi zote nzuri. Roma itataka kutoa amani na maelewano kwa ulimwengu wote. Ni nini? Wanataka pesa zako, kodi zako. Kwa hivyo ndivyo jina la mchezo lilivyo na hata leo. Ninapowaangalia nyinyi watu, nitasema dola trilioni 15 zikienda kwa dola trilioni 16, wewe na wajukuu zako mtalipa maisha yenu yote kutokana na ukarimu mzuri wa serikali yetu. Sasa samahani ikiwa unaweza kusikia kejeli katika sauti yangu. Hiyo ni kundi la baloney. Serikali inapenda madaraka, na kwa hivyo inapata hilo kupitia pesa, ikiwatawala watu kwa njia hiyo, kwa hivyo kuwa mwangalifu na vitu hivyo. Una wafanyabiashara, wafanyabiashara ambao kimsingi watakuwa wakiungana katika himaya, watu wenye biashara na vitu vinavyoenda na kurudi. Misri itatuma boti kwenda Roma zikiwa na chakula, Roma itatuma bidhaa za kibiashara kote ulimwenguni. Ulimwengu wa kale

utatuma bidhaa kwenda Roma huku na huko, hiyo ni sehemu ya faida ya ustawi wa kiuchumi wa himaya. Amani na ustawi huletwa kutokana na himaya. Kwa hivyo mambo hayo yanahusika katika utamaduni.

P. Mwitikio wa Kiyahudi kwa Uyahudi: Mafarisayo, Masadukayo, Waesene, Wazeloti [35:36- 42:09]

F. Utangulizi. Kwa madhehebu ya Kiyahudi, Ugiriki

[video fupi; changanya PR; 35:36-46:38]

Sasa tatizo: Wayahudi wanaitikiaje Uyahudi? Je, ni mwitikio gani wa Wayahudi kwa Uyahudi wakati Uyahudi unapochukua nafasi? Kwanza kabisa, baadhi ya Wayahudi wakati Uyahudi unapoanza, kimsingi watasema, "hatutaki kuhitaji Uyahudi." Na kwa hivyo kimsingi watatoa wito wa mageuzi, hawa watakuwa **Mafarisayo**, Mafarisayo watarudi nyuma na kusema, "hapana, hapana, hatutaki utamaduni wa Kigiriki, sisi ni Wayahudi, na kwa hivyo hatutaki." Watajitenga. Kwa hivyo kimsingi Wayahudi watajitenga na utamaduni wa Uyahudi. Hawa ni Mafarisayo. Wao ni wahafidhina zaidi, na wanataka kuhifadhi mila zao wenyewe. Je, hilo linasikika kuwa jambo la kawaida? Mila— Wachezaji wa Fiddler kwenye Paa, watataka kuhifadhi mila zao na kwa hivyo wanataka kukataa Uyahudi kwa sababu Uyahudi unaonekana kama kuathiri dini. Kwa hivyo Mafarisayo walikuwa wakali, walitaka kujitenga ili kuhifadhi itikadi yao ya Uyahudi. Kwa hivyo hiyo ilikuwa mwitikio wa Mafarisayo. Uyahudi unaingia, Mafarisayo wanasema, "hapana, tunataka kuuhifadhi ili tutengane, tutashika mila zetu." Kwa hivyo Mafarisayo watajirekebisha na kusema, "hapana, hatutaki kuwa sehemu yake."

Masadukayo "wanasikitika-unaona." **Masadukayo** watasema, "hapana, hapana, hapana, Ugiriki unaingia, tunahitaji kujichanganya nao." Ukitaka kumpiga mtu, jichanganya, uwe sehemu yake. Kwa hivyo tunataka kuwa sehemu ya utamaduni huu wa Ugiriki. Kwa hivyo Masadukayo wako tayari zaidi kujisalimisha. Baadhi yao wangetoka nje kwenye viwanja vya mazoezi na kupigana. Sasa tatizo lilikuwa nini na mieleka kwenye viwanja vya mazoezi siku hizo? Katika siku hizo, wanaume walipigana wakiwa uchi. Sasa tatizo ni kwamba wewe ni Myahudi, ni wazi umetahiriwa, na kwa hivyo baadhi ya Wayahudi wangejaribu kufanya operesheni ili kubadilisha mchakato wa tohara,

ili waweze kupigana dhidi ya Wagiriki na kuonekana kama Wagiriki. Masadukayo pia walikuwa matajiri. Hawa ni watu wengi wa hali ya juu, tunataka kujichanganya na Wagiriki. Masadukayo wengi walikuwa matajiri ilhali Mafarisayo wengi walikuwa upande maskini. Walikuwa Wayahudi, walitaka kushikilia utamaduni wao kwa nguvu sana, ilhali Masadukayo walihama na kuwa baadhi ya viongozi wa kisiasa walikuwa matajiri. Kwa hivyo watakuwa wakishirikiana na tena unaweza kuona ni kwa nini kuna mgogoro kati ya Masadukayo na Mafarisayo. Njia mbili tofauti za kukabiliana na Ugiriki: moja dhidi ya Ugiriki, nyingine kukubali Ugiriki. Kwa njia, tuna aina hiyo hiyo ya mwitikio wa kitamaduni hata leo kuhusu jinsi Wakristo wanavyoitikia udini? Baadhi ya Wakristo, karibu watakumbatia na kuona jinsi wanavyoweza kufikia udini ili waweze kuwa watulivu na mambo kwa njia mbalimbali na utamaduni wa sasa. Wengine watarudi nyuma na kusema, "hapana, hatutaki sehemu ya udini, tunataka kutunza mila zetu." Kwa hivyo unapata aina hiyo hiyo ya mambo na wahafidhina na walinganifu hata leo, ukikubaliana hata leo.

Sasa hapa kuna kundi lingine ambalo halijatajwa sana katika Agano Jipya. Baadhi ya watu wanafikiri Yohana Mbatizaji anaweza kuwa mmoja wa hawa. Kimsingi hili, wakati Uyahudi unapotoka, kundi hili linasema, "tunataka kujitenga sana ili tujitenge na utamaduni." Watu hawa kisha wanakuwa watawa, kimsingi, huko jangwani na hawa ndio wanaoitwa jumuiya ya Hati za Bahari ya Chumvi. Hati za Bahari ya Chumvi zinasema hatutaki kujichanganya na utamaduni wa Ugiriki, na hatutaki kuishi ndani yao na kujaribu kuweka mila zetu katikati yake. Waesene **walidhani** (Waesene ni watu wa Hati za Bahari ya Chumvi) kwamba Mafarisayo walikuwa wazembe sana. Kwa hivyo wanawadharau Mafarisayo wakisema walikuwa wakikubali mambo. Kwa hivyo watu hawa wataondoka na kuunda jumuiya yao wenyewe kando ya Bahari ya Chumvi. Walishuka hadi Bahari ya Chumvi na walinakili Maandiko. Walinakili Maandiko Matakafu wakayaweka kwenye mitungi, wakayaweka kwenye mapango haya, na ghafla, mnamo 1948, mvulana mdogo anatupa jiwe humo, mtoto anaingia, na analeta Hati za Bahari ya Chumvi. Baada ya miaka 2000 kuwa humo, ni jambo la ajabu kabisa, mojawapo ya ugunduzi mkubwa zaidi wa karne ya 20^{ulioapatikana} na mvulana mnamo 1948,

Hati za Bahari ya Chumvi, ambazo sasa unaweza kuzisoma kwa tafsiri ya Kiingereza. Tuna rafiki, Dkt. Marty Abegg, ambaye amefanya kazi sana kwenye Hati za Bahari ya Chumvi. Ni mojawapo ya ugunduzi mkubwa zaidi wa karne ya 20. ^{Hati} za Bahari ya Chumvi, kwa kiasi kikubwa ni matokeo ya jumuiya hii. Waesene walisema, "Uyahudi unaibuka, tutajitenga jangwani na kuwa kundi letu wenyewe." Kisha wakatazama kwa njia ya mwisho wa dunia wakati mfalme mkuu wa Daudi angekuja na kurekebisha mambo. Kwa hivyo kimsingi walijiondoa kutoka kwa utamaduni na kisha wakatazama wakati ujao wakati ufufuo ungekuja na mwisho wa dunia ungekuja na kisha wangehesabiwa haki na ulimwengu mwovu utaharibiwa. Kwa namna fulani machafuko, ufufuo. "Ufunuo Sasa" kwa Waesene, walitazama wakati ujao kwa ajili ya kuokoa hilo.

Na kisha, hapa kuna mbinu nyingine. Uyahudi ulijaribu kuingia. Mafarisayo wanasema "hapana, tutaweka mila zetu, asante, hatutaki vitu vyenu." Masadukayo wanasema, "oh ndio, hebu tujiunge nao, hebu tuwe sehemu ya Wagiriki." Waesene wanasema, "hapana, hapana, tutaenda na kuwa jamii yetu ndogo." Wazeloti **walisema**, "tutashambulia Uyahudi na tutawaua Wagiriki, na utamaduni wao wa Kigiriki." Wazeloti wangeshambulia, wangepata nguvu, na kufuata utamaduni huu wa kipagani uliokuwa unaingia. Kwa kweli wangeitetea dini, utamaduni wao, kwa upanga. Wengi humchukulia Paulo kama Mzeloti, Paulo alikuwa akienda kuwaua Wakristo kwa sababu alifikiri, "hey, hii ni kukiuka Uyahudi na watu hawa ni waovu kwa sababu ya kile wanachofanya kukiuka Uyahudi." Kwa hivyo angeenda kuwafuata. Paulo alikuwa Mfarisayo wa Mafarisayo, tunajua kwamba kutoka kwa Wafilipi, alikuwa Mfarisayo wa Mafarisayo, lakini anaonekana kuwa na mwelekeo wa Zelote kama Dkt. David Matthewson angesema.

Kwa hivyo, haya ni majibu manne katika Uyahudi kwa Uhellenism. Uhellenism huku Wagiriki wakichukua ulimwengu unaingia katika Uyahudi na Uyahudi unajibu kwa njia hizi nne: **Mafarisayo, Masadukayo, Waesene, na Wazeloti.**

Q. Uyahudi— Ufunuo [42:09-44:23]

Sasa, hebu tuzungumzie zaidi kuhusu Uhellenism. Uhellenism ulikuwa na kitu kinachoitwa allegorism. Allegorism ni nini? Hii ni njia ya tafsiri. Unapotafsiri Biblia kwa njia fulani, (sasa wengi wetu tutaitafsiri Biblia kihalisi kadri tuwezavyo na inategemea

aina ya hadithi). Lakini allegorism inasema, "kitabu kinasema hivi, lakini kinamaanisha kitu kingine." Kwa hivyo wanabadilisha hadithi hizi kuwa istiari. Na kwa kiasi kikubwa Wagiriki walitumia istiari kwa sababu hawakupenda miungu, Zeus akiwapiga miungu mingine, na kwa vyovyote vile, walikuwa na mapigano haya yote ya miungu. Baadhi ya Wagiriki walisema hiyo ni aina ya nyuma sana kwamba miungu hii inapigana kati yao kila wakati. Kwa hivyo wangependa nini ni kuchukua mapigano ya miungu na kuyageuza kuwa istiari kuhusu dhana mbalimbali. Kwa hivyo istiari ni kuchukua kitu na kukibadilisha kuwa istiari. Istiari ingekuwa Maendeleo ya Msafiri ambapo una Msafiri akikutana na watu hawa ambao ni sifa za sifa mbalimbali. Kwa hivyo, Pilgrim's Progress au mfululizo wa Narnia na CS Lewis ungekuwa njia za kiistiari zaidi za kuzielewa . Sasa hemeneutiki ni nini? Hili ni muhimu. Dhana ya hemeneutiki ni jinsi unavyotafsiri fasihi. Unatafsiri vipi? Unatumia mbinu gani kutafsiri? Je, unatumia kiistiari? Je, unaona kitu ambacho hukipendi? Unakigeuza kuwa kitu kingine. Hermeneutiki ni somo la tafsiri, jinsi unavyotafsiri. Kwa hivyo, kwa mfano, katika Chuo cha Gordon, tuna kozi nzima ikiwa unataka kuwa mtaalamu wa masomo ya Biblia, ambayo ndiyo bora zaidi, tuna kozi nzima kuhusu hemeneutiki, jinsi unavyotafsiri Maandiko. Unatafsiri mashairi tofauti kuliko unavyotafsiri simulizi ya kihistoria. Unatafsiri mfano tofauti kuliko unavyotafsiri maandishi ya kihistoria kama kitabu cha Matendo. Unatafsiri kitabu cha Ufunuo, kwa kweli , Ufunuo ni mgumu sana kutafsiri. Fasihi ya Apocalyptic ni ngumu sana kutafsiri. Unatafsiri vipi alama za kitabu cha Ufunuo? Hizo zote ni hemeneutiki. Unatafsirije aina tofauti za Maandiko?

R. Anthropomorphism [44:23- 46:38]

Anthropomorphism, anthropomorphism ni nini? Wagiriki na Wakristo wa awali, kusema ukweli, na pia Wayahudi, waliona anthropomorphisms zilikuwa za kukera. Sasa anthropomorphisms ni nini? " Anthro -" inamaanisha kama anthropolojia. Anthropolojia inamaanisha wanaume au wanadamu. "-morphism" ni kama morph, unaposema mtu anabadilika na kuwa kitu, kinabadilisha umbo. Kwa hivyo anthropomorphism ni wakati unachukua umbo la Mungu na kuliweka katika hali ya kibinadamu. Unamgeuza Mungu katika hali ya kibinadamu. Kwa hivyo inasema, "macho

ya Bwana yanakimbia huku na huko." Je, Mungu ana macho kama sisi? Naweza kuona tu katika chumba hiki. Siwezi kuona kilicho nje ya chumba hiki. Je, macho ya Mungu ni kama macho yetu? Lakini bado inasema, "macho ya Bwana yanakimbia huku na huko." Mkono wa Bwana ni mkono wenye nguvu. Ana mkono ulionyoshwa na mkono wenye nguvu. Mungu anasemekana kuwa na mkono. Miguu ya Mungu inazungumziwa. Mungu ana miguu gani? Je, ana miguu ya kutembea? Namaanisha, mikono yake inatumikaje? Je, kweli anatumia mikono yake kujumuisha vitu? Kwa hivyo hizi ni sifa za kibinadamu, sifa za kimwili za kibinadamu, mikono, vidole, macho, pua, mdomo, masikio, nywele, na kichwa vinaelezwa kwa Mungu. Hilo lilikuwa chukizo kwa Wagiriki kwa sababu ya mgawanyiko waliokuwa nao kati ya kile kilicho cha kimwili; kulikuwa na aina ya uwili uliosema kwamba kile kilicho cha kimwili ni kibaya na kile kilicho cha kiroho ni kizuri. Uwili huu uliotokea baadaye katika Ugnostiki na sitaki kusoma hilo nyuma, lakini kwa kiasi kikubwa, Ugnostiki baadaye ulikuwa aina za mitaani za hili. Kimsingi uwili huu ni ulimwengu wa kiroho ulikuwa mzuri na ule wa kimwili ulikuwa mbaya. Kwa hivyo kila wakati Mungu alipoelezewa kwa maneno ya kimwili, waliona hilo kuwa la kukera. Kwa hivyo walitumia istitari kama njia ya kuondoa sifa za kimwili za miungu na kuzielezea zaidi kwa maneno ya maadili, maadili ya Kiplato, Uplato ukicheza nyuma ya maumbo kutoka kwa kitabu *cha Jamhuri VII* na sehemu zingine. Maumbo, maadili haya ndiyo yaliyoshikiliwa.

S. Koine na LXX [46:38-51:49]

F. Koine Kigiriki

[Video fupi: changanya S ; 46:38-51:49]

Sasa, sifa nyingine ya Ugiriki ilikuwa lugha hii ya Kigiriki iliyounganishwa, hii Koine kama walivyoita lugha yao ya Kigiriki, Koine ya kawaida. Hivi ndivyo unavyoandika Koine , KOINE, Koine Kigiriki. Ilikuwa Kigiriki cha kawaida. Ilikuwa kama kile ninachokiita "Kigiriki cha mtaani" na ilikuwa kuanzia 300 KK hadi 300 BK. Hili hapa tatizo. Wako Alexandria nchini Misri. Wanataka kukusanya vitabu vyote vya dunia. Mojawapo ya vitabu maarufu zaidi duniani ni Maandiko ya Kiebrania, Torati. Sheria, manabii, na maandishi, ndivyo vinavyounda Tanaki . Sheria, manabii, na

maandishi ni sehemu tatu za Agano la Kale la Kiyahudi. Torati ni sheria, maagizo. Kwa hivyo Ptolemy aliamuru Misri, akasema, "unajua tunahitaji nakala ya Maandiko ya Kiyahudi lakini hakuna mtu hapa anayeweza kusoma Kiebrania kweli." Kwa hivyo akasema, "lazima tuitafsiri kutoka Kiebrania hadi Kigiriki." Kwa hivyo kilichotokea ni kwamba waliitafsiri kutoka Kiebrania hadi Kigiriki na inaitwa Septuagint. ' Septuagint ' au ' Septu-agint , ' hutamkwa kwa njia mbalimbali na watu mbalimbali ambao nimesikia. Imefupishwa kama hii: LXX. Sasa unaona LXX ni nini, X na X ni nambari ya Kirumi ya 10 na 10 na kisha L ni 50, kwa hivyo hii ni 70. " Septua " inamaanisha 7. " Penta " inamaanisha 5, "heksagoni" inamaanisha 6, heksagoni, na oktagon ni 8, na septagoni ni 7. Kwa hivyo " septua " inamaanisha 70. Sasa mtu aliniuliza darasani, hii 70 inawakilisha nini? Uvumi una kwamba Ptolemy alipowaajiri watu hawa, aliajiri watu 70 kwa siku 70, na watu hawa 70 kwa siku 70 walitafsiri Agano la Kale lote. Nataka tu kukuambia, nimekuwa mtafsiri, na wakati huu ni katika miaka ya 2000, hakuna mtafsiri 70 anayeweza kutafsiri Agano la Kale lote kwa siku 70. Hilo ni jambo la kipuuzi kabisa. Kwa hivyo uvumi huo wa watafsiri 70 katika siku 70 wakitafsiri Agano la Kale lote, hilo ni jambo la kichaa. Lakini nadhani wameanza vizuri. Unapata watafsiri 70, wanaweza kufanya kazi nyingi, lakini wanatafsiri kutoka Kiebrania hadi Kigiriki. Ni karibu 250 hadi 150 KK, hii inatupa tafsiri ya Septuagint. Hii ni kama miaka 150-200, tuseme tu miaka 200 kabla ya Kristo, una Biblia ya Kigiriki. Je, umuhimu wa Septuagint hii ni upi? Hii ni muhimu sana.

Ukishapata Biblia katika Kigiriki, hebu tuchukue Biblia ya Kiebrania. Una Biblia ya Kiebrania huko Yerusalemu. Tanak ni Sheria, Manabii, na Maandiko. Una Biblia huko Yerusalemu katika Kiebrania. Nani anaweza kusoma kitabu hicho? Ukipeleka kitabu hicho Misri, je, wanaweza kukisoma? Jibu ni: hapana. Hawasomi Kiebrania. Ukipeleka Uturuki, je, wanaweza kukisoma? Hapana, hawawezi. Kipeleke Ugiriki, hawawezi kukisoma. Ukipeleka Mesopotamia, hawawezi kukisoma. Kinaweza kusomwa tu Israeli kwa sababu ya kikwazo cha lugha ya Kiebrania. Sasa, Ptolemy anakitafsiri, Biblia ya Kiebrania katika Kigiriki, sasa unachukua Biblia ya Kigiriki, je, Biblia ya Kigiriki inaweza kupelekwa Misri, je, watu huko Misri wanaweza kuisoma? Ndiyo, wanaweza. Je,

watu huko Ugiriki wanaweza kuisoma? Ndiyo, wanaweza. Je, watu huko Uturuki wanaweza kuisoma kwa sababu iko katika Kigiriki? Ndiyo, wanaweza. Mesopotamia, wanaweza kuisoma? Ndiyo, wanaweza. Utaipeleka hadi Roma, je, Warumi wanaweza kuisoma? Ndiyo, wanaweza. Kwa hivyo sasa ghafla, Biblia, Agano la Kale, linaruhusiwa kuenea kote ulimwenguni na watu wanaweza kuisoma sasa. Hili ni jambo la ajabu.

Kwa njia, hii inaweka msingi, kwa hivyo sasa watu wanaposoma Agano la Kale kote ulimwenguni, je, watajua kwamba Agano la Kale linawaambia kwamba kuna Masihi anayekuja ambaye atakuwa mwana wa Daudi atakayetawala? Kwa hivyo sasa ghafla ulimwengu unaweza kujua hadithi za Agano la Kale zilizowekwa kwa ajili ya kuja kwa Yesu Kristo katika miaka 150-200 baadaye. Kwa hivyo Septuagint ilikuwa jambo zuri la kuruhusu Uyahudi kuenea kote ili watu waelewe mambo. Sasa injili inaweza kuenea kwa sababu sasa popote Paulo angeenda, angeingia katika masinagogi na wangukuwa na Biblia za Kigiriki ambazo watu huko wangeweza kusoma. Kwa hivyo injili inaweza kuenea nyuma ya Septuagint. Na kwa hivyo Septuagint ni ya ajabu. Kwa njia, wakati Paulo na wengine katika Agano Jipya wananukuu, mara nyingi wanukuu kutoka Septuagint. Kwa hivyo wanaponukuu, hawatanukuu kutoka kwa maandishi ya Kiebrania, watakuwa wakinukuu kutoka kwa maandishi ya Kigiriki ya Septuagint. Kwa hivyo hilo lilifanyika chini ya utawala wa Ptolemy yapata miaka 200 wakati utawala wa Ptolemy ulipokuwa marafiki wazuri na Wayahudi. Utawala wa Ptolemy ulikuwa wavumilivu. Utawala wa Seleucid haukuwa wavumilivu. Misri ilitafsiri Septuagint na walikuwa wavumilivu kwa Wayahudi.

Walitawala kuanzia miaka 300 hadi 200 hivi.

T. Antiochus III na IV [51:49-57:10] |

G. Syrian Antiochus, Kununua Ukuhani [video fupi: kuchanganya TU; 51:49-60:04]

Karibu mwaka 198 KK, Waseleucids kutoka Syria walishuka hadi Israeli na kuiteka Israeli. Kwa hivyo Waseleucids wapatao 200 walishuka hadi Israeli na hawavumilii Israeli. Kwa hivyo kutakuwa na migogoro halisi sasa. Washami watajaribu kuwalazimisha Wayahudi kuwa Wagiriki, kuwa Wagiriki. Kwa hivyo Washami

watalazimika kuingia chini ya utawala wa Waseleucids na kujaribu kuwalazimisha Wayahudi. Unapolazimisha utamaduni mmoja kuwa utamaduni mwingine, haifanyi kazi. Kuna pande mbaya, kutakuwa na mapigano makubwa. Na ndivyo hasa inavyotokea.

Antiochus III, Mkuu, alichukua madaraka na ndiye aliyeshinda Israeli kutoka mikononi mwa Ptolemy. Ptolemy walikuwa wavumilivu. Misri ni ya kijimbo, kusema ukweli. Katika vizazi vingi Misri hujitenga. Hawataki kushinda ulimwengu, Misri inataka tu kuachwa peke yao kimsingi. Kwa hivyo Washami walishuka, wakachukua Israeli, na vita vya Panion mnamo 198 KK, Palestina inachukuliwa kutoka kwa Ptolemy ambao walikuwa wema kwa Wayahudi. Warumi wanaanza kuingia kwenye picha. Warumi wanaanza kunyoosha misuli yao. Roma inataka nini? Roma inataka chakula kutoka Misri. Wanataka nini kutoka Palestina na Syria? Hasa Syria, wanataka pesa. Wanataka kodi. Sasa Washami watapata wapi pesa kwa ajili ya Roma? Washami hawawezi kupigana na Roma. Washami hawana nguvu za kutosha. Kwa hivyo wanahitaji pesa kulipa kodi kwa Roma, kwa hivyo hawataichukua kutoka kwa watu wao sana. Watataka kuichukua kutoka kwa Wayahudi. Unashinda kundi la watu na unachukua utajiri wao wote na kisha unawapa Warumi. Kwa hivyo hicho ndicho kitakachotokea hapa. Utozaji kodi wa Warumi unaweka shinikizo kwa Syria na kwa hivyo watafuata Israeli.

Sasa mtu huyu Antiochus wa Nne ni mtu mwovu sana. Antiochus wa Nne atakuwa katika Kitabu cha Danieli sura ya 11 na sehemu zingine. Atakuwa kielelezo au mfano wa mpinga Kristo. Mtu huyu unaposoma kuhusu mpinga Kristo, kutakuwa na vivuli vidogo vinavyomrudia mtu huyu kama mpinga Mungu sana. Antiochus wa Nne, yeye ni mwana wa Antiochus wa Nne kama ungetarajia, anachukua wadhifa wa karibu 175, anashuka hadi 163 KK Anajiita Epifane, Antiochus wa Epifane, Antiochus wa Fahari. Watu walimpa jina lisilofaa kwa namna ya kucheza na maneno, " Epimene ," ambayo yanamaanisha Antiochus wa Kichaa. Kwa hivyo kulikuwa na mgongano wa kweli. Siku zote alitaka kujiona kama Mwenye Fahari lakini watu walimwona kama mwendawazimu. Alifanya nini? Alijaribu kuwalazimisha Wayahudi kuwa Wayahudi wa Kigiriki. Alichofanya ni kulazimisha miungu ya Kigiriki kuwekwa katika maeneo ya hekalu. Sasa

hilo linawafanyia nini Wayahudi? Wayahudi wana Mungu mmoja, Yehova, sasa anaweka miungu ya kipagani katika Mlimani mwa Hekalu. Wayahudi walihisi kabisa kukiukwa na miungu hiyo ya kipagani kwenye Mlimani mwa Hekalu.

Aliwataka watu wasiwatahiri watoto wao. Kwa hivyo sasa, mama wa mapacha ana wavulana mapacha, Mungu amemwambia kwamba wavulana hao wanahitaji kutahiriwa siku ya 8^{kama} inavyosema katika Agano la Kale. Mwanamke ana chaguo. Je, anamtii Mungu au anamtii Antiochus? Antiochus Epifanis anasema hakuna tohara. Badala yake anamfuata Mungu. Anawatahiri wavulana wake na Antiochus anamfunga watoto wawili wa kiume shingoni mwake na kumtupa kwenye mwamba. Watoto hao wawili na mama yao wanauawa. Antiochus ni mwendawazimu. Jamaa huyu anajaribu kuwalazimisha Wayahudi kuingia katika Uyahudi. Ilikuwa mbaya sana na mbaya.

Anatoa nguruwe kwenye madhabahu. Ukijua chochote kuhusu asili ya Kiyahudi, unajua hawali nyama ya nguruwe, hawali nyama ya nguruwe. Nguruwe alichukuliwa kuwa najisi. Kwa hivyo Myahudi hale nyama ya nguruwe. Inachukuliwa kuwa najisi, na kwa hivyo, hii haikuwa kosher. Haikuwa na K kwenye kopo. Lakini nguruwe walitolewa kwenye madhabahu ambazo zilikiuka kabisa madhabahu ambayo ilipaswa kutolewa dhabihu kwa Mungu. Sasa inakuwa mahali pa nguruwe kile ambacho ni najisi, na kuchafua kabisa madhabahu. Maandiko, Washami wanatambua umuhimu wa kitabu na Washami wangechoma Maandiko kila walipoyapata. Kwa hivyo Washami walikuwa wapinzani sana wa Wayahudi, Wayahudi wamekabiliwa na aina hii ya mateso kwa maelfu ya miaka. Ujerumani ya Hitler ilikuwa moja tu, Esta alikabiliana nayo katika siku zake, na sasa Antiochus Epifani anafanya kitu kama hicho. Hata hivyo, Antiochus Epifani anasukuma chini kutoka Dameski huko Syria. Anapokutana na Wayahudi fulani, atakuwa na matatizo kwa sababu kutakuwa na Wayahudi fulani ambao hawataichukua. Watapigana.

U. Kununua Ukuhani [57:10-60:04]

Sasa una Wayahudi waliosimama hivi. Onia alitaka kuwa kuhani mkuu. Kwa hivyo sasa una Washami hawa wakisukuma chini hivyo Onia anajaribu kununua ukuhani mkuu kwa pesa. Kwa hivyo sasa una ukuhani mkuu badala ya kutoka katika ukoo wa

Haruni na Sadoki na akiwa kuhani mkuu, sasa ukuhani mkuu unamtegemea mtoa bei wa juu zaidi. Onia anatumia pesa juu yake. Yasoni anajenga ukumbi wa mazoezi na anafuata Ugiriki, na kwa hivyo Yasoni, hata jina "Yasoni," ni jina lisilo la Kiyahudi sana. Kwa hivyo kwa hivyo jamaa huyu anachukua ukuhani mkuu. Mwishowe, Menelao, jamaa huyu ni chawa, kimsingi anatoka katika kabila la Benyamini. Anachukua na kutumia hazina ya hekalu la Kiyahudi na kuwalipa Washami ili aweze kuwa kuhani mkuu. Anatoka katika kabila la Benyamini. Ili uwe kuhani, ilibidi uwe wa kabila gani? Kabila la Lawi na mzao wa Haruni kwa namna fulani. Yeye si kabila sahihi na bado anachukua ukuhani mkuu. Kwa hivyo ukuhani mkuu sasa unakiukwa. Wayahudi wanakuja kutoa dhabihu zao, wana jamaa huyu wa ajabu kutoka Benyamini ambaye sasa ni kuhani mkuu. Inakiuka kabisa utamaduni wa Kiyahudi.

Kwa hivyo kuna majaribio haya yote ya kupinga Wayahudi kuharibu utamaduni wa Kiyahudi na kuwaingiza na kimsingi kuwaingiza katika Uyahudi. Wayahudi watachukua hatua kali dhidi ya hilo. Katika eneo la madhabahu na Mlimani mwa Hekalu, hata anaweka sanamu yake mwenyewe, na hiyo inaitwa chukizo la uharibifu, lililozungumzwa na Nabii Danieli miaka mia kadhaa, zaidi ya miaka 350 kabla ya wakati huu. Danieli atazungumzia kuhusu chukizo la uharibifu, kwa njia, na Yesu pia atarejelea chukizo la uharibifu lililozungumzwa na Nabii Danieli. Chukizo hili la uharibifu linafanywa na Antiochus Epifanes. Inaonekana anaweka madhabahu yenye sanamu yake mwenyewe na kuwalazimisha watu kumwabudu. Kwa hivyo anaweka na kuwataka watu kumwabudu, na taswira hiyo inasemekana kutokea katika nyakati za mwisho. Kutakuwa na mmoja, mpinga Kristo, ambaye atakuja na kudai ibada kutoka kwa watu wote. Kwa hivyo hapa tunacho na Antiochus, ni kama Koreshi. Kama vile unavyoona Koreshi akiwa aina ya utabiri wa Yesu Kristo Masihi, na Yesu akitimiza hilo, hapa unamwona Antiochus Epifani akiwa mtangulizi wa mpinga Kristo akiwa na chukizo la uharibifu. Kwa hivyo unawapata watu hawa wote wawili wakirudiwa katika Agano Jipya. Kwa hivyo chukizo hili la uharibifu, linalochafua Mlima wa Hekalu ambao ulipaswa kuwa wa Yehova Mungu Mwenyezi, sasa limechafuliwa kwa sanamu ya mtu huyu mwovu na watu waliofanywa waabudu.

V. Wamakabayo [60:04-61:53]

H. Makabayo

[video fupi: kuchanganya VZ; 60:04-69:07]

Nani anaingia? Mac wakubwa wanaingia katika hatua hii. Hiki ni kitabu cha Maccabees yapata mwaka 167 KK. Mimi si msomi sana kuhusu tarehe lakini najaribu tu kukupa maelezo ya wakati ulipofika. Ptolemy wameondoka wakiwa na umri wa miaka 200. Ptolemy wameshindwa. Sasa nini kitatokea kwa Maccabees? Hawa ni Mac wakubwa. Kwanza kabisa, kuna baba, Mattathias. Ni mzee. Mjumbe wa Syria anatoka kwenda kwenye mkutano wake wa mjini na kimsingi anasema, "hey, Mattathias, nataka utoe sadaka kitu hiki. Ni najisi, sijui kama ilikuwa nguruwe. "Nataka utoe sadaka kitu hiki ambacho ni najisi madhabahuni, wewe ndiye kuhani mkuu pale, wewe ndiye kuhani katika eneo hilo. Kwa hivyo toa sadaka hii madhabahuni na kisha sisi ni wazuri kwako. Hatutacheza nawe. Umechukua utamaduni wa Kigiriki, wewe ni wazuri, toa tu sadaka kitu hiki ambacho ni najisi madhabahuni." Mattathias anajibu, "hey, mimi ni mzee, sijawahi kutoa chochote najisi, sitafanya hivi." Mtoto huyu anamtazama Mattathias, "hey, Mattathias, wewe ni mzee, ukiuawa, umeishi maisha yako yote. Mimi ni mtoto mdogo, nina maisha yangu yote mbele yangu." Kwa hivyo mtoto huyu mdogo anachukua kile kilichokuwa najisi, anapanda juu, na atakitoa kwenye madhabahu. Mattathias mzee anamshika mtoto mdogo ambaye ni Myahudi na kumuua papo hapo kabla hajakitoa hapo. Kwa hivyo Mattathias kisha anaasi dhidi ya balozi wa Syria lakini Mattathias, mzee, anauawa haraka sana, lakini ana wana watano. Wanawe watano wanaitwa Big Mac, nao ni Makabayo. Wanawe watano na Mattathias kisha wanaasi dhidi ya Washami. Wavulana hawa watano kisha wanaunda vita vya msituni, wakiwafuata Washami wanaojaribu kuwalazimisha kuingia katika Uyahudi.

W. Yuda Makabayo [61:53-64:04]

Wa kwanza ni mtu muhimu sana. Huenda ndiye muhimu zaidi. Yeye ni Yuda Makabayo. Yuda Makabayo, anaitwa Makabayo, "Makabayo" inamaanisha nyundo. Yuda Makabayo alikuwa shujaa. Walimwita nyundo kwa sababu alipiga vitu. Anaishi kwa takriban miaka 6, atauawa, lakini ni shujaa. Anawaongoza Makabayo katika uasi.

Yuda Makabayo huyu ndiye anayeongoza uasi dhidi ya Antioko Epifani wa Siria na majenerali wake, Lisia , Gorgia, na wengine. Yuda Makabayo anashambulia, anapanda hadi Yerusalemu, na kwa kweli anateka Yerusalemu. Anateka Yerusalemu na anasafisha hekalu. Analiteka, anaangusha sanamu zote chafu za Antioko na mambo haya yote maovu. Anaondoa yote hayo na wanasafisha hekalu. Kwa njia, walitakiwa kuwa na siku 7 tu za mwanga pamoja na mafuta haya ya zeituni, na uvumi unasema kwamba Mungu alizidisha mafuta hayo ili yadumu kwa siku^{ya 8}, jambo ambalo linavutia sana kwa sababu utakaso huu wa hekalu na kuzidisha mafuta kwa ajili ya taa huwa kile kinachojulikana kama Sikukuu ya Taa. Wayahudi hadi leo wanasherehekea utakaso wa Wamakabayo wa hekalu mnamo 167 KK. Inaitwa Sikukuu ya Taa katika Agano Jipya. Kwa kweli Yesu anasherehekea utakaso huu wa hekalu. Leo nyinyi mnaujua kama Hanukkah. Mnasema, "Hanukkah njema." Hilo linatokea lini? Karibu na wakati wetu wa Krismasi mnamo Desemba. Sikukuu hiyo ya Hanukkah ilianzishwa na Yuda Makabayo alipoitakasa hekalu na kulikuwa na kuzidisha mafuta na Sikukuu ya Taa ilianza. Wayahudi wanasherehekea Hanukkah hadi leo. Kwa hivyo Yuda Makabayo alikuwa, kwa kweli, mtu mzuri, hakika ni jenerali, kiongozi, na kwa kweli alifanya mambo makubwa.

X. Eleazar Maccabeus [64:04-65:51]

Sasa, tunapaswa kuwafikia baadhi ya ndugu zake. Ndugu anayefuata, kwa kweli jamaa huyu si muhimu sana lakini huwa ni jambo la kuhuzunisha unaposoma kitabu cha Makabayo. Kimsingi kinachotokea ni Washami kushuka, sasa wako juu ya ngamia. Washami kushuka kutoka Dameski wakiwa juu ya tembo na wanashambulia mahali hapa panapoitwa, si muhimu, lakini wako Bethzuri . Eleazar Maccabee anaangalia juu na kusema, "sawa, wako juu ya tembo, tuko ardhini na vijiti vyetu vidogo, mawe na mikuki. Wako juu ya tembo na watu wanaotupiga pinde na mishale. Sisi ni nyama mfu. Tunapaswa kumtoa jamaa huyu." Kwa hivyo anachofanya ni kusema, "Nataka kumtoa tembo mkubwa zaidi," kwa sababu ni nani labda alikuwa amempanda tembo mkubwa zaidi? Ndiyo, jenerali, jenerali mkubwa zaidi angekuwa juu ya tembo mkubwa zaidi. Kwa hivyo Eleazar anajiweka chini ya tembo ili wasiweze kumpiga risasi, na kisha anapokuwa chini ya tembo, anaanza kumchoma tembo kutoka chini. Anamchagua tembo

mkubwa zaidi na anamfuata. Anachoma kutoka chini lakini tatizo ni unapomchoma tembo kutoka chini, ndiyo kweli, alimuua tembo, lakini tembo anapochomwa chini na kuuawa, tembo huanguka chini na maskini Eleazar alikandamizwa chini ya tembo. Kwa hivyo yeye ni mmoja wa mashujaa wakubwa katika uasi wa Makabayo. Ninampenda sana jamaa huyu kwa sababu ana ujasiri mwingi. Anamfuata tembo mkubwa zaidi na kumuua tembo peke yake. Lakini basi, bila shaka, anatoa uhai wake tembo anapomponda. Kwa hivyo huyo ni Eleazar , namwita mtu wa Tembo. Samahani kwa hilo, lakini liko katika Kitabu cha Makabayo, linavutia sana.

Y. Jonathan Maccabeus [65:51-67:06]

Yuda alikuwa mpiganaji. Yuda alikuwa jenerali. Yuda ndiye aliyeenda vitani dhidi ya Washami, Waseleucids na Antiochus. Yonathani anakuja baada ya Yuda kuwafukuza Washami. Yonathani ana jukumu la kidiplomasia zaidi. Kwa hivyo una ngumi hii ya kijeshi ikifuatiwa na mwanadiplomasia. Kama mwanadiplomasia, Yonathani anashika nafasi na Washami wanamruhusu kuwa kuhani mkuu. Kwa hivyo sasa Yonathani, Mmakabe, anakuwa kuhani mkuu. Yuko katika ukoo wa ukuhani kama baba yake alikuwa kuhani kwa hivyo kila kitu ni kizuri. Kisha Yonathani alijaribu kufanya diplomasia na kujaribu kupata nyakati nzuri na Washami. Kwa njia, Washami hawataki kupigana sana kwa sababu kusema ukweli, Washami wanapaswa kulipa kodi za Warumi. Kwa hivyo uvumi unasema, Washami wanashuka kwenda Misri na Warumi wanajitokeza na kuchora duara kumzunguka na kusema, "hey, lazima utulipe kodi." Anasema, "Sitaki." Mrumi alisema, "kabla ya kuondoka kwenye duara, itabidi ukubali kulipa kodi." Kwa hivyo kimsingi Yonathani anajaribu kufanya amani nao na anakuwa kuhani mkuu na anajaribu kufanya kazi ya diplomasia. Hata hivyo, Yonathani anauawa kwa hila.

Z. Simoni Makabayo [67:06-69:07]

Kisha Simoni, kaka mdogo anachukua nafasi. Simoni ndiye mjenzi wa nasaba. Simoni na wazao wake wanajenga nasaba kutoka kwa Makabayo inaitwa nasaba ya Hasmonea. Simoni ndiye mkuu wa nasaba hiyo ya Hasmonea. Kwa hivyo Simoni ni mmoja wa wavulana watano wa Makabayo, na kisha kimsingi kupitia wazao wake, baba-mwana, baba-mwana, baba-mwana, hutoa nasaba. Nasaba yake itashuka hadi wakati wa

Mfalme Herode Mkuu. Kwa hivyo tutaangalia baadaye nasaba hii ya Hasmonea. Hawa wote ni Makabayo, basi. Kwa hivyo Makabayo yaliwafukuza Washami; Yuda anapigana nao, Yonathani anawapa wanadiplomasia , na kisha Simoni anaanzisha nasaba itakayoendelea kwa zaidi ya miaka mia moja. Kwa hivyo Simoni anaanzisha nasaba ya Hasmonea. Hivi ndivyo kitabu cha Makabayo kinavyohusu. Ukiwa katika darasa hili, unatambua tunasoma kitabu cha Makabayo na vita vyote vinavyoendelea huko. Ni historia ya kuvutia sana. Kwa njia, kitabu cha Makabayo hakikubaliki katika maandishi ya kisheria ya Kiprotestanti. Inachukuliwa kuwa ni apokrifa. Wakatoliki wa Kirumi waliikubali, Waprotestanti hawaikubali. Ni historia ya kuvutia. Ningesema kwamba si neno la Mungu bali ni historia ya kuvutia na kwa kweli ni sahihi kihalisi. Kwa hivyo nadhani kila wakati ni muhimu kusoma historia hiyo ili kupata msingi wa Agano Jipya. Wamakabayo watacheza msingi wa mwitikio huu dhidi ya kulazimishwa kustawishwa katika utamaduni mwingine. Vita hivyo hivyo vitafanyika dhidi ya Roma. Kwa kweli Yohana katika kitabu cha Ufunuo ataelezea mapambano au mvutano uleule, kati ya Roma na utamaduni unaotawala Ukristo. Utaona mwitikio tofauti kwake wakati huo.

AA. Wahasmoni [69:07-70:55]

I. Wahasmoni

[video fupi; changanya AA- AD; 69:07-83:20]

Tuzungumzie kuhusu nasaba ya Wahasmonia. Kisha tutajaribu kumfikia Herode. Hapa kuna maswali yanayojitokeza. Wahasmonia ni akina nani? Sawa, tulichosema ni kwamba wao ni wazao wa nasaba inayotokana na Simon Maccabeus. Kwa hivyo tunajua hiyo tayari. Mafarisayo na Masadukayo walitoka wapi? Kwa kweli tulizungumzia kuhusu Mafarisayo walikuwa akina nani na asili au maadili yao ya kimawazo, lakini hilo lilitokea lini hasa? Mafarisayo na Masadukayo walizaliwa lini hasa? Kwa nini Mafarisayo na Masadukayo walichukiana mbali na mgongano wa maadili? Kuna mizizi mingine ya kihistoria pia. Herode Mkuu alikuwa mtu wa aina gani? Herode Mkuu atakuwa mfalme wakati Yesu anapozaliwa. Mamajusi wataenda kwa Herode Mkuu, na mamajusi

watasema, "yuko wapi yeye aliyezaliwa mfalme wa Wayahudi?" Herode atasema, "subiri kidogo, nilidhani mimi ndiye mfalme wa Wayahudi." Sasa wanasema "yuko wapi yeye aliyezaliwa mfalme wa Wayahudi?" Kisha atawatuma Bethlehemu ya Yudea. Kwa hivyo anawatuma wachawi huko Bethlehemu na mambo kama hayo. Herode Mkuu alikuwa nani? Alikuwa mtu wa aina gani? Kwa nini kila mtu alimchukia Herode Mkuu? Herode Mkuu alikuwa na matatizo makubwa. Kwa nini watu walimchukia? Kwa nini aliwaua watoto wachanga wa Bethlehemu? Roma inaingiaje kwenye picha? Tuna utamaduni wa Kigiriki sasa kupitia Waseleucids na Waptolemy, mwanzoni na Waptolemy na baadaye na Waseleucids. Tuna Ugiriki, au utamaduni wa Kigiriki, unaotawala Israeli. Roma iliingiaje kwenye picha katika Israeli? Haya yote hutokea wakati wa miaka hii ya Wahasmoni. Kisha Yesu alikuwa Essene kutoka Qumran au Hati za Bahari ya Chumvi? Waesene ni akina nani na uhusiano wa Yesu na Yohana Mbatizaji na watu wengine ni upi. Kwa hivyo hebu tuwaangalie Wahasmonians, kwanza kabisa.

AB. Wahasmoneans: John Hyrcanus [135-104 BC] [70:55-75:14]

Mtu wa kwanza anayekuja katika nasaba ya Wahasmone ni mtu anayeitwa John Hyrcanus. John Hyrcanus, unaona jina lake hapa. Anatoka yapata mwaka 135 hadi 104 KK. Nitatumia PECC kufanya mambo yake. Kwa hivyo ni karibu kabla ya mwaka 100 KK, John Hyrcanus, yeye ni mmoja wa, yeye ni wa kwanza wa uzao wa Simoni. Simoni alikuwa mmoja wa wavulana watano wa Makabayo. Mmoja wa wanawe, John Hyrcanus, sasa atachukua Israeli. Hapa ndipo vyama vinapoanza Israeli. John Hyrcanus ni mmoja wa vyama. Mafarisayo ndio wakali wanaotaka kutunza mila zao, Wahasidi, na Masadukayo wanakuwa Wayunani, vyama hivi vinagawanyika chini ya John Hyrcanus, vyama vinagawanyika. Hapa ndipo Mafarisayo na Masadukayo wanapozaliwa kihistoria, labda kuna watangulizi kabla ya hili, lakini hapa ndipo wanapogeuka kuwa vyama tofauti na mambo yanaanza kutokea. John Hyrcanus anapanua eneo la Israeli. Kwa hivyo yeye ni mtanuaji. Anachukua na kupanua mipaka ya Israeli. Yeye ni mfalme mwenye nguvu. Sasa, hii ni kejeli kidogo, sivyo? Kumbuka Wayahudi waliamriwa wasitahiriwe na walikiuka hilo? John Hyrcanus anakuja na anasema kuna kundi la watu wanaoitwa Waidumea. Sasa Waidumea ni akina nani? Waidumea wanaishi, hapa kuna Israeli,

Waidumea wanaishi kusini na mashariki, kusini-mashariki mwao. Waidumea hapo awali waliitwa " Waedomu ." Je, unaona D na M? Waedomu na Waidumea , ni kitu kimoja, na marekebisha madogo. Waedomu ni wa nani? Waedomu walitoka kwa Esau.

Unakumbuka Yakobo na Esau? Waedomu walikuwa wazao wa Esau. Katika Agano la Kale, Waedomu walifanya nini ? Kila unapomwona Mwedomu katika Agano la Kale, Mwedomu anaua Myahudi. Waedomu wanapenda kuwaua Wayahudi, wakati mwingine Wayahudi huwaua Waedomu kama Daudi alivyofanya. Kwa hivyo Waedomu na Wayahudi walifanya hivyo. Waedomu waliwaua Wayahudi wengi, Mwedomu mmoja aliwaua makuhani huko Nobu. John Hyrcanus alipochukua madaraka, anaenda kwa Waedomu na kusema, "hei, sisi ni Wayahudi, tunatawala eneo lako, nyote mnapaswa kutahiriwa." Sasa, kutahiriwa siku ya 8 ^{ukiwa} mtoto ni jambo moja, lakini unapokuwa na umri wa miaka 35 na mtu anasema, "hei, rafiki, lazima utahiriwe." Nataka tu kukuambia, hilo si jambo zuri unapokuwa na umri wa miaka 35. Kwa hivyo sasa John Hyrcanus , badala ya kuacha tamaduni ziwe peke yao, ambalo ndilo alilopaswa kufanya, anawalazimisha kuwa Wayahudi kwa kutahiriwa. Kwa hivyo hii ni kejeli. Wayahudi walilazimishwa kutotahiriwa na walichukia, na sasa anawalazimisha watu kutahiriwa anapokuwa juu. Kwa hivyo unaweza kuona jinsi mtu anapokuwa chini, wanataka uhuru huu wote. Wanapofika juu, ndipo wakaanza kutawala. Unaanza kuona mtindo huu wakati mwingine kwamba watu walio chini, wanapofika juu, ndio madikteta wabaya zaidi. Kwa hivyo, Mithali inatuambia usimruhusu mtumwa kuwa mfalme kwa sababu ya aina hii ya kitu. Utawapata madikteta hawa wakubwa wakija na kuchukua madaraka, na wakiwa wakatili sana kwa sababu hawaelewi mambo na walitawaliwa. Kwa hivyo John Hyrcanus yuko hivyo.

John Hyrcanus anafanya kosa na watoto wake. Watoto wake wamefundishwa Kigiriki. Anawafunza watoto wake utamaduni wa Kigiriki. Anataka watoto wake wawe na maendeleo. Anawafunza utamaduni wa Kigiriki. Matokeo yake, atawapoteza watoto wake. Utamaduni wa Kigiriki utawatawala watoto wake badala ya Uyahudi, dini ambayo angepaswa kuwafunza . Kwa hivyo hiyo kimsingi ni John Hyrcanus : P ni ya sherehe, E

ni ya upanuzi, Tohara na Watoto, PECC. Aristobolus atakuwa mmoja wa watoto wake... hatakuwa muhimu sana.

AC. Alexander Jannaeus [102-76 KK] [75:14-78:57]

Mtu atakayekuwa muhimu ni huyu jamaa, Alexander Jannaeus . Huyu ndiye mtawala mkuu wa Hasmonean anayefuata kutoka kwa Simon Maccabee, John Hyrcanus , Aristotobolus si mtu, na kisha Alexander Jannaeus . Atakuwa F CAPE. Anatoka 102 hadi yapata 76 KK. Kwa hivyo tunakaribia 76 KK, tunakaribia zaidi nyakati za Agano Jipya. Alexander Jannaeus , alikuwa na matatizo. Aliwapendelea Masadukayo zaidi. Kwa hivyo yuko nje kwenye Sikukuu ya Vibanda, ambayo ni katika vuli, kwa kawaida mnamo Septemba au zaidi, na yuko kwenye Sikukuu ya Vibanda. Katika Sikukuu ya Vibanda, Wayahudi huja, na watu wote huja, na wataabudu wakiwa na tawi dogo la mtende, na pia watakuwa na machungwa kidogo mkononi mwao. Watakuja kuabudu. Alexander Jannaeus atapanda juu na atachukua maji matakatifu na anatakiwa kumimina maji matakatifu kwenye sehemu takatifu. Kwa hivyo anatakiwa kumimina maji matakatifu kwenye sehemu hizi takatifu. Alexander Jannaeus anafikiri, maji haya matakatifu ni kundi la baloney. Kwa hivyo Alexander Jannaeus anayamimina tu ardhini na kuchafua maji matakatifu. Sasa una watu hawa wote wa kitamaduni hapo wakiwa na machungwa haya mkononi mwao na mfalme anamimina tu maji, na kuchafua maji ardhini. Watu wote hufanya nini? Naam, watu katika sehemu hiyo ya dunia wanapenda kurusha vitu, sivyo? Je, kuna mtu yeyote amewahi kuona Rais Bush alipotupiwa kiatu? Je, watu wanapenda kurusha? Wanarusha mawe na kwa kweli ndivyo wanavyofanya mara nyingi, wanarusha mawe kwa watu. Hawa jamaa wote wana machungwa yao mkononi mwao, mfalme anachafua maji, watu hawa wote wanaanza kumrushia mfalme machungwa haya. Sasa, kwa njia, mfalme anapopigwa ndui, hakupenda hili. Mfalme atafanya nini? Watu hawa ni maskini hapa chini, yeye ndiye mfalme mkuu mwenye nguvu, kwa hivyo anafanya nini? Anawapata Mafarisayo na anawasulubisha Mafarisayo wapatao 800. Je, hilo ni jambo baya kweli? Je, hiyo ni njia ya kupata marafiki na kuwashawishi watu? Kuwasulubisha Mafarisayo? Yeye ni wa aina ya Masadukayo, unaona ni kwa nini kutakuwa na mgogoro kati ya Mafarisayo na Masadukayo. Sio tu kwamba katika maadili yao ni tofauti, lakini

maadili hayo yanafanikiwa katika aina hii ya mgogoro na Mafarisayo 800 wakisulubiwa na Alexander Jannaeus . Kwa hivyo jamaa huyu ni mtu mbaya katika suala la utofauti. Anajaribu kuchanganya makundi yote. Unapotaribu kuchanganya makundi kwa nguvu, je, hilo linafanya kazi tena au unatengeneza maadui na matatizo makubwa? Kwa hivyo kuchanganya huku kwa nguvu ni tatizo kubwa. Kwa kushangaza, Mafarisayo walipowapiga hapa, Mafarisayo walienda kwa nani kuomba msaada? Mafarisayo wanawaendea Washami kuomba msaada. Sasa, huoni hilo kuwa la kushangaza? Washami hapo awali walikuwa wakiwalazimisha Wayahudi wafuate Ugiriki, na sasa Mafarisayo ambao ni wa kitamaduni zaidi wanapigwa na Masadukayo, na wanawaendea Washami kwa sababu Mafarisayo ni watu maskini na Masadukayo ni matajiri na kimsingi wanahitaji msaada, wanahitaji msaada wa kijeshi. Kwa hivyo wanaenda kwa nani? Wanawaendea Washami, maadui zao wa zamani. Wanarudi kwa maadui zao sasa na kwa hivyo kuna mabadiliko haya ambapo adui yako anakuwa rafiki yako na anapigana na adui huyu wa kawaida, Masadukayo. Kwa hivyo hii ni aina ya kejeli. Alexander Jannaeus anajaribu tena kupanua eneo na anafanya hivyo. Kwa hivyo huyo ni Alexander Jannaeus , aina fulani ya mambo ya kikatili hapo.

Salome Alexandra [78:57-83:20]

Alexander Jannaeus atakapofariki, mkewe atachukua nafasi. Na kwa hivyo hii ni tofauti sasa. Tumekuwa na John Hyrcanus chini ya Simoni, Simoni wa Makabayo, John Hyrcanus , Aristobolus hakuhesabiwa, na John Hyrcanus , Alexander Jannaeus , na sasa, mke wa Alexander Jannaeus atachukua nafasi na jina lake ni Salome Alexandra. Acrostic yake ni HA MEPS. Kimsingi atafanya nini? Ana wana wawili, yeye ni mama, anasema, je, mama hujaribu kila wakati kugawanya mambo ambayo ni ya haki. Una wana wawili, una binti wawili, kila kitu lazima kigawanywe kwa usawa. Kwa hivyo mama lazima agawanye katikati. Unasema, "vipi ikiwa mtoto mmoja ana uzito wa pauni 240 na binti mwingine ana uzito wa pauni 100." Swali ni je, lazima uwe wa haki? Je, unagawanya katikati? Naam, mtoto huyu anahitaji chakula zaidi, mtoto huyu hahitaji chakula kingi. Kwa hivyo haki haimaanishi kugawanyika katikati kila wakati. Lakini unajua, Salome Alexandra, atagawanya vitu katikati. Kwa hivyo anachofanya ni kwamba ana wana

wawili, mmoja anaitwa Hyrcanus . Hii ni rahisi kukumbuka, Hyrcanus anapata ukuhani mkuu. Kwa hivyo anasema, " sawa, Hyrcanus, unapata ukuhani mkuu." Ni vizuri wote wawili wanaanza na herufi 'h.' "Kwa hivyo Hyrcanus , unapata ukuhani mkuu." " Aristobolus , " mwanawe mwingine, "unapata jeshi." Aristobolus na jeshi, wanaenda pamoja. Kwa hivyo anagawanya kimsingi kati ya wanawe wawili. Hyrcanus anapata ukuhani mkuu, Aristobolus anapata jeshi.

Sasa amefanya nini hivi punde? Amegawanya muundo wa madaraka katika sehemu mbili hivi, wanawe wote wawili wanapata nusu, lakini tatizo ni nini? Una mmoja wa jeshi na mwingine wa ukuhani mkuu. Swali. Mara tu atakapofariki, hao ndugu wawili watafanya nini? Je, ndugu wanapigana? Ndiyo. Kwa hivyo hawa ndugu wawili watapigana. Mmoja wao atakuwa na jeshi na wengine watakuwa na ukuhani mkuu. Na kwa hivyo labda ikiwa una majeshi, yatakufanyia upendeleo. Kwa hivyo hii inakuwa shida sasa. Anaweka hilo, kwa jinsi alivyogawanya mambo. Aliolewa na Aristobolus kisha akaolewa na Alexander Jannaeus . Kwa hivyo aliwaoa ndugu hao mfululizo. Tumeona hilo kwa Yesu. Je, kuna mtu yeyote anayemkumbuka Yesu na Masadukayo? Unajua, kulikuwa na mwanamke ambaye alikuwa ameolewa na mwanamume, mumewe anakufa, hana watoto, kisha ameolewa na kaka anayefuata, na kwa kaka anayefuata, na kaka anayefuata, hatimaye wote saba wamemzaa. Kwa hivyo, katika ufufuo, atakuwa mke wa nani? Hiyo ni katika Mathayo sura ya 22 au 23. Atakuwa mke wa nani katika ufufuo? Hapa unaona, Salome Alexander alioa kaka mmoja na kuo a kaka mwingine. Kwa hivyo aliwaoa wawili hao mfululizo.

Anasukuma elimu na kujaribu kuwafanya watu waelimike. Hilo ni jambo zuri. Kwa hivyo anaungana na Mafarisayo. Yeye ni mhafidhina zaidi kuliko mumewe ambaye hakuwa, alikuwa na uhusiano zaidi na Masadukayo. Anaungana zaidi na Mafarisayo. Lakini kisha anagawanyika na wanawe. Masadukayo walio chini yake wananyanyaswa zaidi. Kwa hivyo anaungana zaidi na Mafarisayo, kwa hivyo sasa Masadukayo wanapitia wakati mgumu chini yake. Sasa, nini kitatokea baadaye? Tulisema atafariki, na sasa ndugu watafanya nini? Unafikiri nini? Hyrcanus II, anachukua ukuhani mkuu. Aristobolus na Masadukayo, wanapata jeshi. Aristobolus anachukua jeshi na kisha

wanaandamana dhidi ya ukuhani mkuu wa Hyrcanus II. Kisha Aristobolus anachukua nafasi. Hyrcanus, ana ukuhani mkuu. Hana vifaa vya kijeshi vya kupigana na kaka yake. Kwa hivyo kinachotokea ni kwamba anaenda kwa Areta , ambaye kwa namna fulani yuko chini na Idumea huko Edomu na hawa jamaa wanaitwa Wanabatea wakati huo, walikuwa wasaliti waliokuja chini kusini mwa Israeli. Anaenda kwa Areta wa Nabatea kuomba msaada chini kusini na anajaribu kupata msaada wa kijeshi kutoka huko. Kwa hivyo unachopata ni hawa ndugu wawili wakiondoa. Aristobolus dhidi ya Hyrcanus , jeshi dhidi ya ukuhani mkuu. Ukuhani mkuu hauna nguvu kwa hivyo anachofanya ni kuwakamata Wanabatea na kujaribu kuwafanya Wanabatea wapigane upande wake. Nao wanapigana.

Roma [83:20-85:57]

J. Roma na Herode

[video fupi: changanya AE-AG; 83:20-94:41]

Nani anaingilia kati? Nani hataki mapigano? Nani anataka amani katika himaya? Anayetaka amani katika himaya ni Roma kwa sababu wanapokuwa na amani, wanaweza kukusanya kodi na kila kitu kinaenda vizuri. Wanapokuwa na ndugu wawili wanaoiondoa, hawawezi kupata pesa za kodi kutoka kwao, watafanya nini? Kwa hivyo kinachotokea ni Roma mwaka wa 63 KK, na huu ni mpito mkubwa, ndugu hao wawili, Aristobolus na Hyrcanus wanaiondoa mwaka wa 63. Roma anaingia na kusema, ndugu, hakuna mapigano tena, kila mmoja kwenye kona yako, unajua, chukua muda hapa. Kimsingi Roma mwaka wa 63 KK anaingia na kuichukua Palestina. Kwa hivyo Roma mwaka wa 63 anaingia, jenerali wa Kirumi anayeitwa Pompey anaingia, anaingia katika patakatifu pa patakatifu katika Mlimani wa Hekalu, anaangalia huku na huko, inaonekana hakuona chochote, anasema, "hakuna kitu hapa," anatembea kuzunguka patakatifu pa patakatifu, kisha anatoka. Huyu ni Pompey, mwaka wa 63 KK, anaingia katika patakatifu pa patakatifu. Wavulana wa Antipater, ambao ni Waidumea , Waidumea kutoka kusini, wavulana wake wamefunzwa Roma. Kwa hivyo Antipater anasema, "haya, Wayahudi hawa wanapigana kila wakati, kwa nini msimfanye mmoja wa wavulana wangu kuwa mfalme wa Wayahudi? Kwa hivyo natambua sisi ni Waidumea ." Je, Waidumea na

Wayahudi hawakuelewana vizuri hata hivyo? Antipater ana uhusiano na Roma. Kwa hivyo anachofanya ni kutoa ombi kwa serikali ya Roma. Sasa, muundo wa serikali ya Roma tuna mambo mbalimbali na sitaki kutumia muda mwingi kwenye hili na mambo mengine, lakini majimbo ya useneta, una muundo kutoka Roma. Una mfalme, juu ya rundo. Una Seneti chini, au kwa vyovyote vile mpangilio hapo ulikuwa wa kurudi na kurudi, mfalme, Seneti, na kisha una majimbo ya useneta . Una vikosi, vikosi vya Kirumi na majenerali mbalimbali, na vikosi vya Kirumi na maakida, na kisha una watu wa kawaida na una watumwa katika himaya. Kwa hivyo una majimbo ya kifalme, una vikosi, vikosi vya jeshi vinavyomjibu mfalme, na kisha una aina hii ya mpangilio wa jimbo la mteja. Mpangilio huu wa jimbo la mteja ni pale ambapo Israeli ingekuwa jimbo la mteja kwa Roma. Kwa hivyo hiyo ingekuwa kama mlinzi na mteja, na Israeli kama mteja basi ilipaswa kulipa kodi. Na walifaidika nini? Walifaidika kwa kupewa amani na maelewano. Roma ingeifanya iwe amani na maelewano ili waweze kufanya biashara. Na watakachofanya ni kwamba walipaswa kulipa kodi na walipaswa kuwa wema na sio kupigana. Kwa hivyo kimsingi ulikuwa na Roma hii na kisha majimbo haya ya mteja yakianguka.

AF. Herode Mkuu [85:57-90:52]

Sasa, Herode, Herode alikuwa mwana wa Antipater. Herode kisha aliwekwa Roma. Huyu ni Herode Mkuu, anakufa kama tulivyosema hapo awali katika 4 KK. Kwa kweli Yesu alizaliwa yapata 5 KK na huyu ni Herode Mkuu. Huyu ndiye aliyeandikwa katika Biblia. Karibu wakati mmoja kabla ya huu, ulikuwa na Julius Kaisari na kile kinachoitwa Utatu wa Kwanza. Julius Kaisari, unakumbuka Kaisari anakwama na una "Et tu , Brute." Brutus alimua. Na kwa hivyo una Julius Kaisari anakuwa kiongozi mkuu. Anauawa yapata 44 KK. Hii ni kabla tu ya wakati wa Herode Mkuu. Huu ni Utatu wa Kwanza na Julius Kaisari. Herode, yapata 37 KK, Herode anafanywa mfalme wa Wayahudi. Kwa hivyo Antipater anaomba kwa Roma akisema, "hey, mfanye mmoja wa wanangu, mkuu wa eneo hili la mkoa." Na kwa hivyo Roma inasema, "sawa, tutamchukua Herode na tutamfanya mwanao Herode kuwa mfalme wa Wayahudi."

Anaitwa Herode Mkuu. Tutaona kwa nini yeye ni mkuu na kwa nini yeye si mkuu sana. Lakini Herode alifanywa mfalme wa Wayahudi.

Kwa njia, anapofanywa mfalme wa Wayahudi, unaweza kuona ni kwa nini Herode alikasirika kidogo? Mamajusi wanatoka mashariki wakifuata nyota, wanakuja Yerusalemu, na wanauliza: “Herode, yuko wapi yeye aliyezaliwa mfalme wa Wayahudi?” Je, Herode alizaliwa mfalme wa Wayahudi au alifanywa mfalme wa Wayahudi na Roma? Kwa hivyo sasa mamajusi wanaingia na kuuliza, “yuko wapi yeye aliyezaliwa mfalme wa Wayahudi?” Herode anakasirika kidogo kuhusu hilo. Mimi ni mfalme wa Wayahudi, unajua? Kwa hivyo ikiwa huwezi kuwa Myahudi, na wewe ni Mwedomu . Wewe ni wa uzao wa Edomu kutoka kwa wazao wa Esau, Esau anakuwa Mwedomu na Mwedomu anakuwa Mwedomu . Wewe ni Mwedomu , wewe ni Herode, ikiwa huwezi kuwa Myahudi, basi jambo linalofuata bora unaloweza kufanya ni kuoja Myahudi. Kwa hivyo anachofanya ni Herode, Herode ni aina ya mbweha, anaoa Mariamu . Mariamu ni Mhasmoni. Sasa Mhasmonia ni nini? Mhasmonia anamaanisha kuwa yeye ni wa ukoo wa Simoni Mmakabayo, John Hyrcanus , Alexander Jannaeus , Wamakabayo wote hadi chini. Wahasmonia walikuwa viongozi wa Israeli wakirudi kwa Wamakabayo. Wahasmonia ambao walikuwa viongozi wa Israeli. Kwa hivyo anaoa binti mfalme huyu wa Wayahudi anayerudi kwa Wamakabayo. Kwa hivyo ni mwerevu sana. Anamwoa Mariamne .

Sasa kutakuwa na matatizo. Kuna mwanamke huko Misri wakati huo na jina lake linaitwa Cleopatra. Cleopatra yuko Misri. Cleopatra anachukia dharau ya Herode. Je, kuna kitu kibaya zaidi kuliko dharau ya mwanamke aliye madarakani? Kwa hivyo anachofanya ni kusema, “Sawa, Herode, sikupendi, wewe ni mjinga,” na labda alikuwa hivyo. Kwa hivyo anamtuma kwenye harakati hizi zote za kufukuza bata mwitu jangwani. Na anasema, “Herode, nataka uwafukuze Wabedui kwa sababu kuna Wabedui huko Arabia. Lazima uende jangwani na kuwafukuza hawa jamaa jangwani.” Herode anasema, “hiki ni nini, ninawafukuza Wabedui hawa ? Wabedui hawa si watu. Wanapanda ngamia katikati ya jangwa. Sitaki kufanya hivyo. Nataka kukaa katika jumba langu la kifalme na kundi langu la kifalme, likinizunguka.” “Hapana,” anasema, “unatakiwa kutoka na

kuwafukuza hawa jamaa.” Kwa hivyo Herode anatumwa kwenye harakati hizi zote za kufukuza bata mwitu na Cleopatra. Katika moja ya mbio za kutafuta bata mwitu. Herode anamwambia mmoja wa watu wake, “Nisiporudi, muue Mariamme (mkewe). Sasa inaonekana kwa sababu mwanamke huyo alikuwa Myahudi na mlinzi wake alikuwa Myahudi, mlinzi alimwambia Mariamme kwamba, “Herode alisema asiporudi, atakuua wewe.” Je, hilo linaleta faida kubwa kwa uhusiano wa mume na mke? Mume anaenda vitani, ikiwa hatarudi, mke ameambiwa kwamba atauawa. Bila shaka, uhusiano wao unaanza kuvunjika na hatimaye Herode anaishia kumuua Mariamme , sawa. Alikuwa mmoja wa watu pekee aliowaamini. Niliona mchezo huko Yerusalemu ambapo Herode anakimbia kama mtu mwendawazimu. Herode alikuwa na wasiwasi. Kweli, je, ni wasiwasi wakati watu wanataka kukuuu? Labda hiyo sio hofu. Lakini alikuwa akikimbia kama mtu mwendawazimu, " Mariamme , Mariamme , rudi, rudi," na ndiye aliyemuua mkewe. Herode anamuua mkewe mwenyewe, mke ambaye inasemekana alimpenda na hivyo hiyo inakuonyesha aina ya mtu aliyokuwa.

Bandari ya Herode huko Kaisaria na miradi ya Ujenzi [90:52-94:41]

Kleopatra ameolewa na Mark Anthony. Una Mark Anthony na Cleopatra huko Misri. Huu ni Utatu wa Pili, na kisha una Augustus akitoka katika hili, Augustus Kaisari, anajiita mwokozi, na yeye ndiye habari njema, tangazo kimsingi katika kitabu cha Luka. Wakati wa Augustus Kaisari ni wakati Yesu anazaliwa. Kisha Herode Mkuu ni mfalme, na Augustus ni Kaisari, na hii ni aina ya mazingira ya Agano Jipya. Mambo mengine mawili nataka kusema kuhusu Herode. Herode alikuwa mkorofi mkubwa. Alimuua mkewe, nami nitakuonyesha kitu kingine kilichofanya vibaya zaidi au vibaya kama hicho.

Herode alikuwa mmoja wa wajenzi wakubwa wa ulimwengu wa kale. Herode alikuwa mjenzi wa ajabu. Kwenye mstari wa pwani wa Mediterania, kulikuwa na bandari moja tu huko Yopa. Leo tunaiita Tel Aviv. Juu tu ya barabara anasema, "Nataka kujenga, bandari yangu mwenyewe huko Kaisaria." Kwa hivyo anapanda pwani mbali na Yopa au Tel Aviv, na anajenga mahali panapoitwa Kaisaria kwenye Bahari ya Mediterania. Lakini ili kufanya hivyo, kwa sababu mchanga unapanda na kushuka, anachukua mawe haya makubwa na kuyaangusha baharini ili kuunda bandari yake mwenyewe. Kumbuka,

anajenga bandari ambapo hapakuwa na bandari hapo awali kwa kuangusha mawe haya makubwa baharini na kutengeneza bandari yake. Sasa unawezaje kuunganisha miamba chini ya maji? Naam, kwa kawaida, ikiwa uko juu ya maji, unatumia kitu kinachoitwa saruji. Herode, na nadhani kilijulikana huko Roma, aligundua njia ya kuganda saruji chini ya maji. Kwa hivyo Herode alipata saruji ya chini ya maji na akaendeleza na kuunganisha miamba na saruji ya chini ya maji. Kwa njia, mawe hayo makubwa na unaweza kuyaona kwenye picha ya setilaiti, hadi leo. Unaweza kuona bandari ambayo Herode alijenga. Ni ya ajabu kabisa. Kwa njia, ni nani aliye gerezani huko Kaisaria ambayo Herode alijenga hapo awali? Paulo atatumia miaka michache, huko Kaisaria akisubiri kesi huko Yerusalemu na hatimaye atasafirishwa hadi Roma kutoka huko. Kwa hivyo Kaisaria inakuwa kitu kikubwa kwenye mstari wa pwani. Herode alijenga bandari hiyo na vitu vya kila aina. Herode alikuwa mjenzi. Herode alikuwa mjenzi wa ajabu. Kwa njia, akizungumzia kuhusu hekalu, Herode alipanua Mlima wa Hekalu, alichukua hekalu dogo lililojengwa wakati wa Ezra-Nehemia, na akalirekebisha na kulifanya kuwa moja ya maajabu saba ya ulimwengu wa kale. Hekalu kubwa kwenye jukwaa kubwa, na jukwaa hilo, kwa njia, bado linatumiwa na Kuba la Mwamba kwenye Msikiti wa Al Aqsa hata leo. Jukwaa hilo la Herode bado lipo na bado linatumika, huku watu wakitembea kwenye jukwaa hilo hadi leo. Kwa hivyo Herode anajenga upya hekalu na ndiyo maana Yesu alisema "Vunjeni hekalu hili nami nitalisimamisha katika siku tatu," na watu wakaingiwa na hofu. Herode alichukua miaka 46, utafanyaje hivi? Kwa njia, hadi leo, na ukipata kipindi changu cha "Potelea Yerusalemu," unaweza kwenda kwenye Ukuta wa Magharibi ambapo kile wanachokiita Ukuta wa Kulia. Wayahudi wanapendelea kuuita Ukuta wa Magharibi sasa. Ni sehemu ya mwisho ya hekalu la pili iliyobaki. Unapoenda kwenye mawe na utaona mawe haya makubwa hapo, unaweza kuitambua jiwe la Herode kwa fremu tu ambayo limeizunguka. Kwa hivyo naweza kutembea hadi kwenye ukuta huo na naweza kuchagua ni mawe gani Herode aliweka hapo na yapi Herode hakuweka hapo kwa sababu mawe ya Herode yalikuwa yametengenezwa vizuri sana. Yalikuwa yametengenezwa vizuri sana kiasi kwamba huwezi kupata wembe kati ya mawe ambayo yanaendana vizuri. Herode alikuwa mjenzi wa ajabu, Alijenga upya hekalu, ni hekalu la

pili ambalo Yesu ataingia. Yesu anaenda na kuwafukuza wabadilishaji pesa kutoka hekaluni mwa Herode.

AH. Masada [94:41- 100:09]

K. Masada, wana wa Herode

[video fupi: changanya AH-AI; 94:41-1:02:55 mwisho]

Sasa jengo la mwisho hapa alilojenga lilikuwa Masada. Kwa kweli alijenga baadhi ya maeneo huko Yordani na chini karibu na Bethlehemu, pia, Waherodi chini karibu na Bethlehemu na maeneo mengine. Herode alikuwa na wasiwasi. Alidhani watu walikuwa wakijaribu kumuua. Tatizo ni, je, watu walikuwa wakijaribu kumuua? Inawezekana sana, walikuwa wakijaribu. Kwa hivyo Herode aliogopa, kwa hivyo alichofanya ni kushuka hadi mahali panapoitwa Masada. Na ninataka tu kukuambia hadithi ya Masada ili hadithi isipotee. Huko Amerika, tuna Alamo. Na Alamo haitatokea tena, kama ile ya mwisho ya Alamo. Alamo zilipokuwa nyuma yao ukutani, Alamo ilianguka. Herode alijenga Masada. Masada ni mesa inayopanda kutoka Bahari ya Chumvi, iko chini karibu na Bahari ya Chumvi, kuna joto sana huko chini, na inapanda juu kama futi 1200, moja kwa moja juu, na kuna, sijui, ekari 30, 40, au 50 juu ya mesa hii. Kuna njia ya nyoka inayopanda mbele yake, na iko futi 1200 juu, na kisha kuna kitu hiki juu. Herode alichimba mabirika juu na alikuwa na mabirika hayo yaliyojaa maji. Kwa hivyo akajaza, na sizungumzii tu, unajua, galoni 100, galoni 200, hizi ni makumi ya maelfu ya galoni za maji alizokuwa ameweka hapo. Pia alijenga vyumba vya kuhifadhia na ana majengo makubwa ya vyumba vya kuhifadhia ambapo alihifadhi nafaka za ngano na shayiri. Kwa hivyo kulikuwa na chakula, na kulikuwa na maji. Hei, una chakula na maji, unaweza kuishi muda mrefu na chakula na maji yaliyotolewa? Kwa hivyo kilichotokea ni kwamba Herode alijenga Masada na majumba ya kifalme upande wa kaskazini. Naam, Herode anakufa, Yesu anakuja na kuondoka, na hekalu linaharibiwa mnamo 70 BK na Warumi. Wayahudi wakati wa Warumi, waliharibu Yerusalemu na baadhi ya Wayahudi kisha wakakimbilia Masada na Wayahudi hawa wakapanda juu ya Masada, nadhani kulikuwa na Wayahudi wapatao 900, juu ya Masada. Nao wakasema, “hatutatii Roma.” Walimtupia kidole gumba Roma, na hawakutii. Walikuwa juu ya Masada. Warumi walishuka hadi Bahari ya

Chumvi na walikuwa wanaenda kushambulia na ghafla, waliangalia juu, na kufikiria, “ng’ombe mtakatifu, kitu hiki kina urefu wa futi 1200, jamani, tutafanya nini?” Na watu walio juu wana maji yote wanayotaka kunywa; watu walio chini wako karibu na Bahari ya Chumvi. Kuna tatizo gani na Bahari ya Chumvi zaidi ya kuwa futi 1270 chini ya usawa wa bahari na kuwa na chumvi 33%? Ukinywa maji hayo, utakufa hivi karibuni. Hakuna maji, lazima urudi En Gedi na maeneo mengine ya kupata maji. Hawana maji ya kutosha.

Kwa hivyo kimsingi Wayahudi wako juu, wakiwacheka, wakisema, “Warumi, jua litawachoma, jamani.” Na Josephus, mwanahistoria wa Kiyahudi, anasimulia haya. Hii ni yapata mwaka 73 BK. Warumi waliharibu hekalu mwaka 70 BK na nataka ujue tarehe hiyo, mwaka 70 BK hekalu liliharibiwa. Hii ni yapata miaka 3 baada ya hapo. Huigusi Roma hata kama una watu 900 na una maji na chakula unachotaka. Ni futi 1200 moja kwa moja juu, huigusi Roma. Roma inamtuma mbunifu huko chini, na mbunifu anasema sawa tutalazimika kuchukua mlima huo na kuusukuma juu upande huu ili kutengeneza ngazi ya juu ili sote tuweze kupigana ili kubomoa kuta. Na kisha tunaweza kufika huko. Lazima tufanye ngazi hii ya juu.” Utafanyaje njia hii ya kuingilia? Ni futi 1200 moja kwa moja juu. Warumi wanaanza njia ya kuingilia, baada ya njia ya kuingilia, baada ya njia ya kuingilia ya udongo, baada ya njia ya kuingilia ya udongo, na wanapanda ngazi upande wa nyuma wa mlima wa Masada. Wanapanda ngazi upande wa chini wa Masada. Bado ni kama futi 800, 900, moja kwa moja juu, wanapanda. Lazima washuke mlima mwingine, lakini wanafanya hivyo. Wanafanya hivyo kwa kutumia watumwa Wayahudi na watu wengine kama hao lakini kisha wanafanya hivyo. Wanaweka vitu hapo juu ili waweze kuinua mtambo wa kuingilia. Wanainua mtambo wa kuingilia ya kuingilia baada ya, nadhani, uvumi fulani unasema kwamba iliwachukua kama miaka 3 kujenga njia hii ya kuingilia. Wako nje jangwani wakijenga kitu hiki kwa miaka mitatu. Watu wengine wanasema walifanya haraka zaidi. Kwa hivyo unavuta njia ya kuingilia ya kuingilia hapa. Wayahudi kisha wana moto hapa, na Wayahudi wanapiga risasi kwenye njia ya kuingilia ya kuingilia wakijaribu kuiwasha moto. Lakini wana chuma mbele yake, na walikuwa wakiibomoa na kuileta ukutani na wanaanza kugonga ukuta.

Wayahudi huko juu waligundua kwamba siku inayofuata Warumi wataingia kwa nguvu. Siku iliyofuata Warumi wataingia kwa nguvu. Wana watu 900 huko juu. Wamekuwa huko juu, salama, Warumi hawakuweza kuwapata lakini Warumi hatimaye wanaingia. Wataingia kwa nguvu. Siku iliyofuata inafika, Warumi walikaa usiku kucha, wanakuja siku iliyofuata, na njia ya kubomoa inapita, na wakapiga ukuta kwa nguvu. Lakini unajua nini? Hakukuwa na kelele huko juu siku hiyo. Warumi walipoingia juu ya Masada, hakukuwa na mtu wa kuwasalimia hapo. Kulikuwa na Wayahudi 900 waliokufa. Wote walikuwa wamejiua na kujiua. Kulikuwa na Wayahudi 900, waliokufa, juu ya Masada. Warumi wanapata nini kutokana na hilo? Miaka 3 ya kufanya kazi katika jangwa lenye joto na walipata nini? Kulikuwa na Wayahudi 900 waliokufa, katikati ya jangwa. Hiyo ilikuwa hadithi ya Masada. Wayahudi wanasema hadi leo: Masada haitatokea tena. Na hata leo, unaweza kuona ndege ya Jeshi la Anga ikipiga kelele juu ya Masada. Masada haitatokea tena. Masada ilijengwa na Herode Mkuu. Herode Mkuu alikuwa mmoja wa wajenzi wakubwa wa wakati wote. Hakika, ajabu kabisa.

A. Herode na wanawe [100:09-102:55]

Sasa, jambo moja zaidi kuhusu Herode. Kaisari alisema kuhusu Herode. “Afadhali niwe *mama wa Herode* kuliko *mama yake* . Afadhali niwe *mama* wa nguruwe [nguruwe] wa Herode kuliko *mama yake* .” Herode hakula au kuua nguruwe kwa heshima ya Wayahudi. Hata hivyo, Herode aliwafanyia nini wanawe mwenyewe? Alikuwa na wasiwasi kwamba mtu angejaribu kumuua. Nani angejaribu kumuua? Kwa kawaida ni mambo ya ndani . Kwa hivyo kile Herode alifanya ni kwamba Herode aliamuru wanawe wauawe.

Nakumbuka wakati mimi na mwanangu tulipokuwa tukitembea kutoka Yerusalemu, tulishuka, kwa kweli tuliendesha gari hadi Yeriko ya Agano Jipya. Yeriko ya Agano Jipya ni tofauti na Yeriko ya Agano la Kale. Yeriko ya Agano Jipya ilikuwa imefunikwa na waya wote wenye miiba. Kwa hivyo mimi na mwanangu tulipanda kupitia waya wenye miiba, na nikamweka mwanangu kwenye birika, yeye alisimama kwenye bwawa huko Yeriko ya Agano Jipya. Unajua kwa nini nilifanya hivyo? Kwa sababu Herode alimfanyia nini mwanawe kwenye bwawa hilo? Herode alimtuma

mwanawe kwenye bwawa huko Yeriko kisha akawaambia walinzi wake wamshike mtoto huyo chini ya maji na kumzamisha kwenye bwawa. Kwa hivyo kimsingi mimi, nikiwa baba mbaya kama mimi, nilimwagiza mwanangu ashuke kwenye bwawa, nilipiga picha, hakujua kilichokuwa kinahusu, lakini nilikuwa najaribu kuigiza tena hilo. Hakukuwa na maji mahali popote pale sasa. Lakini hata hivyo ilikuwa kitu tu, kisha tukarudi kupitia waya wenye miiba na kuondoka.

Lakini “Ningependa kuwa nguruwe wa Herode [hus] kuliko mwanawe [huios].” Herode aliwalinda nguruwe kwa heshima ya Wayahudi. Hakuwaua nguruwe na kula nguruwe kwa heshima ya Wayahudi. Hakuwaua nguruwe. Lakini aliwaua wanawe mwenyewe kwa sababu ya hofu yake na kadhalika. Huyu ndiye Herode Mkuu.

Herode Mkuu atafanya nini katika Agano Jipya? Nyinyi mmeanza na kitabu cha Mathayo. Na kitabu cha Mathayo sura ya 2: Mamajusi, watoto wachanga, Misri hadi Nazareti. Herode atafanya nini? Herode atawaua wanawe mwenyewe na katika Mathayo sura ya 2, atawaua watoto wachanga wa Bethlehemu walio chini ya miaka miwili na chini, atawaua. Je, hilo lilikuwa jambo kubwa kwa Herode? Herode alimua mkewe mwenyewe na kuwaua wanawe mwenyewe. Kuuu labda watoto 12 katika mji wa Bethlehemu. Ni mji mdogo. Kuuu watoto wachanga chini ya miaka miwili je, hilo ni jambo kubwa? Ni jambo lisilo na maana kwa upande wa uovu wa Herode. Hata halijatajwa katika vitabu vya historia vya nje. Lakini hivi ndivyo Agano Jipya linavyoanza. Mfalme mkuu Herode akiwaua watoto wachanga na Yesu, mwana wa Mungu, aliepuka kuuawa kwa Herode, na Mfalme wa Wayahudi atatawala kwenye kiti cha enzi cha Daudi milele na milele. Naam, tutaichukua hapo wakati ujao. Asante kwa alasiri na kila la kheri.

Imenakiliwa na Yearim Oh

Imehaririwa na Jen Straka

Imehaririwa vibaya na Ted Hildebrandt

